

Ekonomija blagostanja i razvoj Hrvatske u 21. stoljeću

Kirac, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:671405>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MARINA KIRAC

**EKONOMIJA BLAGOSTANJA I RAZVOJ
HRVATSKE U 21. STOLJEĆU**

Diplomski rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

MARINA KIRAC

**EKONOMIJA BLAGOSTANJA I RAZVOJ
HRVATSKE U 21. STOLJEĆU**

Diplomski rad

JMBAG:	0070027039
Studijski smjer:	Ekonomija
Predmet:	Mikroekonomska analiza
Znanstveno područje:	Društvene znanosti
Znanstveno polje:	Ekonomija
Znanstvena grana:	Mikroekonomija
Mentor:	izv. prof. dr. sc. Daniel Tomić

Pula, rujan, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Marina Kirac, kandidatkinja za magistru ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Marina Kirac

U Puli, 07.09.2021. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Marina Kirac, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „*Ekonomija blagostanja i razvoj Hrvatske u 21. stoljeću*“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 07.09.2021.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. EKONOMIJA BLAGOSTANJA – DEFINIRANJE I TEORIJSKA STAJALIŠTA.....	3
2.1. Ekonomija blagostanja – definiranje.....	3
2.2. Pigouove postavke o društvenom maksimumu korisnosti.....	5
2.3. Teorijska stajališta povećanja blagostanja prema Adam Smithu.....	5
2.4. Povećanje blagostanja prema Vilfredu Paretu	7
2.5. Teorija ponude i potražnje za javnim dobrima – utjecaj na ekonomiju blagostanja.....	8
2.6. Interesne skupine – utjecaji na ekonomiju blagostanja.....	9
3. BLAGOSTANJE KAO BOGATSTVO ZA USPJEŠAN EKONOMSKI RAST	15
3.1. Ekonomski rast – definiranje.....	15
3.2. Faktori ekonomskog rasta	18
3.3. Ekonomska nejednakost	19
3.4. Modeli ekonomskog rasta.....	20
4. EKONOMSKO BLAGOSTANJE U HRVATSKOJ U 21. STOLJEĆU.....	25
4.1. Ekonomska razvijenost Hrvatske.....	25
4.2. Blagostanje i konkurentnost	28
4.3. Faktori ekonomskog rasta Hrvatske	30
4.4. Ekonomska nejednakost u Hrvatskoj prema stajalištima Thomasa Piketty-a – značajnog teoretičara 21. stoljeća	38
4.5. Ekonomska nejednakost u turizmu - djelatnosti o kojoj je hrvatsko gospodarstvo ovisno.....	41
4.6. Utjecaj pandemije virusa Covida 19 na ekonomiju blagostanja u Hrvatskoj ...	48
4.7. Važnost digitalne transformacije za ekonomski rast gospodarstva u suvremenom okruženju	51
5. ZAKLJUČAK	56
POPIS LITERATURE	60
POPIS SLIKA.....	67

POPIS TABLICA	67
POPIS GRAFIKONA	67
SAŽETAK	68

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada je „Ekonomija blagostanja i razvoj Hrvatske u 21. stoljeću“. Cilj rada je analizirati i definirati ekonomiju blagostanja i napraviti osvrt na razvoj Hrvatske u 21. stoljeću.

Hrvatska je kroz 21. stoljeće doživjela brojne transformacije, koje su bile nužne za unaprijeđenje ekonomskog rasta, te sa njime i blagostanja u državi. Posebne promjene u ekonomskom pogledu doživjela je ulaskom u Europsku uniju 2013. godine.

Hrvatska je bila slabije razvijena država u gospodarskom pogledu i prije pristupanja Europskoj uniji, kao i danas, kada je okarakterizirana kao zemlja s relativno niskom razinom blagostanja.

Današnju nerazvijenost pripisuje propustima iz prošlosti, povezanu sa lošim političkim odlukama koje su prouzrokovale smanjeni ekonomski rast, ovisnost o državnoj potrošnji, uništavanje zdrave konkurencije na tržištima, kao i posljedicama djelovanja pandemije uzrokovane Covid 19 krizom.

Drugo poglavlje odnosi se na ekonomiju blagostanja, kao jednoj od grana ekonomske teorije, koja se intenzivnije počela analizirati u 20. stoljeću, kada se uvidjelo da se blagostanje ljudi može povećati pravilnijom raspodjelom nacionalnog dohotka u zajednici.

Posebno se prikazuju Pigouove postavke o društvenom maksimumu korisnosti, dokazavši da tržište eksternalija pokazuje značajne nedostatke te je kao rješenje predložio oporezivanje kod negativnih učinaka i subvencioniranje kod pozitivnih eksternalija.

S druge strane, Adam Smith zagovara potpunu slobodu djelovanja pojedinca uz minimalnu ulogu države, odnosno, njeno djelovanje je neophodno u trenutku zaštite pojedinca od nepravde, te potrebno za izgradnju infrastrukture unutar države kao i za nabavu javnih dobara.

Vilfred Pareto zaslužan je za nastajanje uvjeta o zadovoljavanju efikasnosti gospodarskog sustava, te se zagovornici ovakvog pristupa zalažu za slobodno tržište, te su protiv bilo kakve intervencije države na savršeno konkurentnim tržištima.

Nadalje, biti će riječi o teoriji ponude i potražnje za javnim dobrima, posebno se osvrćući na interesne skupine, bilo da se radi o manjim skupinama, kao što su sindikati čiji cilj su više nadnice ili udruženja kao što su Europski okrugli stol industrijalaca (ERT) i dr. koji se koriste lobiranjem kako bi kontrolirali situaciju na tržištu i ojačali interes kapitala.

U trećem djelu rada, u fokusu je definiranje blagostanja, kao bogatstva potrebnog za uspješan ekonomski rast. Za potrebe navedenog, definira se ekonomski rast, faktori ekonomskog rasta, ekonomska nejednakost, te modeli ekonomskog rasta.

U četvrtom djelu rada prikazuje se razvoj Hrvatske u 21. stoljeću, s naglaskom na objašnjavanje ekonomske razvijenosti Hrvatske, povezanosti blagostanja i konkurentnosti, faktora ekonomskog rasta Hrvatske, ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj prema stajalištima Thomasa Piketty-a – značajnog teoretičara 21. stoljeća, ekonomske nejednakosti u turizmu - djelatnosti o kojoj je hrvatsko gospodarstvo ovisno. Nadalje, objašnjava se utjecaj pandemije virusa Covida 19 na ekonomiju blagostanja u Hrvatskoj, te važnost digitalne transformacije za ekonomski rast gospodarstva u suvremenom okruženju.

Prilikom izrade rada korištena je metoda analize i sinteze, povijesna metoda, matematička metoda, komparativna metoda, te deskriptivna metoda. U popisu literature nalazi se popis autora i njihovih djela, u kojima su se bavili sličnom ili istom tematikom.

Ovim radom se doprinijelo teorijskoj analizi ekonomije blagostanja, te boljem razumijevanju razvoja Hrvatske u 21. stoljeću, s posebnim naglaskom na potrebe razumijevanja sadašnjosti, koja je obilježena krizom pandemije Covida 19 i iznalaženja rješenja za izlazak iz iste, sa osvrtom na djelatnost turizma koji je veoma značajan za ekonomski rast i blagostanje Hrvatske.

2. EKONOMIJA BLAGOSTANJA – DEFINIRANJE I TEORIJSKA STAJALIŠTA

Ovo poglavlje se bavi ekonomijom blagostanja, odnosno njenim definiranjem i teorijskim stajalištima određenih autora. Sastoji se od šest pod poglavlja. U prvom je objašnjen pojam blagostanja koji se usko povezuje sa rastom dohotka, u drugom, trećem i četvrtom pod poglavlju se opisuju Pigouove postavke o društvenom maksimumu korisnosti i teorijska stajališta povećanja blagostanja Adama Smitha i Vilfreda Pareta. U petom i šestom pod poglavlju biti će riječi o utjecaju teorija ponude i potražnje za javnim dobrima i interesnih skupina na ekonomiju blagostanja.

2.1. Ekonomija blagostanja – definiranje

Ekonomija blagostanja pripada jednoj od grana ekonomske teorije, koja se intenzivnije počela analizirati u 20. stoljeću, kako bi se pronašli odgovori na pitanja vezana uz ostvarivanje blagostanja ljudi. Blagostanje ljudi je pojam koji se promatra kroz maksimiziranje dobrobiti, a koja se analizira temeljem nacionalnog dohotka i njegove raspodjele u zajednici. Stoga, veličina blagostanja ovisi o veličini dohotka, što znači da, što je veći dohodak, time je veće i blagostanje. Utemeljitelj ekonomije blagostanja bio je A. C. Pigou, koji je razvio pristup blagostanja, odnosno dobrobiti koja se temelji na zadovoljstvu pojedinaca. Osim Pigoua, blagostanjem su se bavili klasični utilitaristi Bentham i Mill, koji korisnost tumače kao sreću i zadovoljstvo (O'Shea i Kennelly, 1995:5).

Osim navedenih ekonomista, za teoriju blagostanja su značajni Adam Smith i Vilfredo Pareto, o čijim će doprinosima biti više u slijedećim poglavljima, kao i o doprinosima A. C. Pigou-a. Općenito, sa ekonomskog aspekta, dobrobit, zadovoljstvo i blagostanje društva znače bogatstvo u pogledu ekonomskog ili gospodarskog rasta, pri čemu se fokus stavlja na pravilnu raspodjelu resursa, odnosno dohotka, s ciljem rješavanja problema siromaštva.

Rast dohotka je veoma važan za postizanje ravnomjernog ekonomskog, socijalnog i političkog razvoja. Zemlje koje ostvaruju rast u dužem vremenskom razdoblju mogu značajno smanjiti razinu siromaštva, ojačati svoju demokratsku i političku stabilnost,

poboljšati kvalitetu svog prirodnog okoliša, te umanjiti učestalost kriminala i nasilja (Loayza i Soto, 2002:1).

U rješavanju problema raspodjele dohotka postoje dva glavna pristupa. Prvi je, ekstremni pristup, potpuno centralizirana planska privreda, gdje birokracija donosi odluke isključujući potpuni utjecaj tržišta (centralno planiranje). Drugi je *laissez – faire* pristup (franc.), u kojem tržište i samo tržište rješava problem raspodjele, isključujući potpuno bilo kakvu državnu intervenciju. Između ova dva problema postoji više oblika suradnje tržišta i države u procesu raspodjele i preraspodjele dohotka radi maksimiziranja društvenog blagostanja. U osnovi se odluke prepuštaju tržištu, a država nastoji ispraviti njegove nedostatke (nesavršenost tržišta, eksternalije, asimetričnost informacija), (Babić, 2005:341).

Ekonomija blagostanja bavi se društvenom poželjnošću alternativnih ekonomskih stanja, pita se kako bi nešto trebalo biti i po kojim se kriterijima to određuje, npr. kolika bi trebala biti veličina javnog sektora, po kojim se kriterijima određuje dobar porezni sustav.

U ekonomiju blagostanja spadaju Edgeworthova kutija, Paretov optimum, granična stopa transformacije, te krivulja proizvodnih mogućnosti. Ekonomska teorija države temelji se na logici javnih dobara, pa se teorija javnih dobara može promatrati kao jedan od pristupa kojima se može objasniti funkcioniranje države. Nedvojbeno je da su javne financije područje ekonomske znanosti koje je najbliže političkoj znanosti, te je pojam javnih dobara razvijen upravo unutar javnih financija.

Prema mišljenju Jurkovića (2002:19.-20.), poznato je da je pristup javnom izboru zasnovan na javnim financijama. Unutar analitičkog okvira teorije javnog izbora razmatraju se javna dobra, a rezultat razmatranja nalazi se u javnim financijama i ekonomiji blagostanja. U pogledu javnih financija, ekonomija blagostanja se bavi mikroekonomskim pitanjima, koja uključuju preraspodjelu dohotka i bogatstva, alokaciju resursa između privatnog i javnog sektora, kao i pitanjima oporezivanja s ciljem prikupljanja prihoda za državu.

Jedna od tri osnovne funkcije javnih financija, koje Jurković (2002:19.-20.) navodi u svom radu je „alokacijska, (ostale dvije su redistribucijska i stabilizacijska), koja ima zadatak da na optimalan način namjenski usmjeri raspoloživa sredstva u državi na

onaj dio koji služi zadovoljavanju javnih potreba i onaj dio koji osigurava ponudu privatnih dobara. Obuhvaća i različite aspekte utjecaja javnog sektora, (javnih prihoda i rashoda), na položaj i ponašanje gospodarskih subjekata u privatnom sektoru, a samim time i na gospodarska kretanja u cjelini“.

2.2. Pigouove postavke o društvenom maksimumu korisnosti

Arthur C. Pigou je začetnik teorijske ekonomije blagostanja, o društvenom maksimiziranju korisnosti, te se smatra jednim od najznačajnijih teoretičara nastanka teorije javnog izbora. Odvajanjem ekonomskih od neekonomskih utjecaja na ukupno blagostanje, ukazao je i na odnos ekonomskog i neekonomskog stanja, za koje je utvrdio da nisu razmjerni. Ekonomski čimbenici pozitivno utječu na ukupno blagostanje, zbog kvantitativnih omjera jedne ekonomske varijable u odnosu na drugu.

Prema Pigou se ekonomsko blagostanje sastoji od zadovoljstva i nezadovoljstva kojima je zajednička mjera novac. Uspostava pravednije raspodjele cilj je njegove teorije, transferiranje dohotka od bogatih prema siromašnima je jedini put k većem blagostanju. Prema zakonu opadajuće korisnosti, povećanje dohotka bogatašu donosi manje zadovoljstva i korisnosti nego siromahu.

Pigou je zaslužan i za objašnjenje pitanja eksternalija (vanjskih učinaka), jer je dokazao da tržište eksternalija pokazuje značajne nedostatke, te je predložio rješenje pitanja eksternalija zasnovano na oporezivanju kod negativnih učinaka i na subvencijama kod pozitivnih eksternalija. Pigou je prvi zakoračio na područje teorije javne privrede, ali nije izveo cjeloviti teorijski odnos između eksternalija i javnih dobara. Međutim, njegova je teorija kasnije bila od velike koristi teoretičarima javnih financija (Petak, 2001:90).

2.3. Teorijska stajališta povećanja blagostanja prema Adam Smithu

Veoma važan teoretičar, zagovornik klasične teorije, koji se često naziva ocem ekonomske znanosti, je Adam Smith. Svojim stvaralaštvom je utjecao na doprinos teoriji blagostanja. Njegovo poznato djelo iz 1776. godine, „*Bogatstvo naroda*“, zagovara potpunu slobodu djelovanja pojedinaca i najveću moguću odsutnost države iz ekonomskog procesa, tzv. *laissez faire* (franc.), pri čemu svaki pojedinac

maksimiziranjem svojeg blagostanja promiče i blagostanje javnog interesa, kao da biva vođen nevidljivom rukom (Babić, 2005:341).

Pri navedenom, uloga države nije potpuno zanemarena, jer Smith smatra da je državna intervencija potrebna u određenim djelatnostima, te zbog zaštite pojedinaca od nepravde, kao i za izgradnju potrebne infrastrukture unutar države (institucije, ceste, mostovi, škole, bolnice te dr.) i za nabavu javnih dobara. Prema navedenom, država je potrebna da zadovolji potrebe pojedinaca u društvu, na način da učinkovito usmjerava resurse. Svaki pojedinac u tržišnom natjecanju treba biti vođen poštenom konkurencijom, da bi se maksimiziralo društveno blagostanje. Oblici nepoštene konkurencije, poput monopola i oligopola, utječu na smanjenje blagostanja u društvu. Rad Adama Smitha, „*Bogatstvo naroda*“, oblikovalo je i transformiralo ekonomiju u identitet društvene znanosti, u kojoj je cilj povećanje blagostanja nacije, a svrha je bogatstvo naroda. Kako je bilo u 18. stoljeću, tako je i danas, a biti će i u budućnosti, pa je razumijevanje Smithovih djela važno u borbi protiv siromaštva u svijetu (Kucukaksoy, 2011:108).

Pojmovi koje je Smith koristio i analizirao veoma su važni za današnja zbivanja u međunarodnoj ekonomiji. Suprotno merkantilistima, Smith je tvrdio da je izvor bogatstva u faktorima poput zemlje i s njom povezanim djelatnostima poput poljodjelstva, ribarstva i rudarstva. Rad je pokretač stvaranja vrijednosti potrebnih za blagostanje.

Smith je najavio svoje glavno objašnjenje gospodarskog rasta na prvim stranicama svog djela riječima koje su otada postale stalna fraza ekonomista: "podjela rada". Smith u njemu obuhvaća dva različita značenja. Prvo se odnosi na specijalizaciju radne snage zajedno s gospodarskim napretkom koji je sa sobom donio najveće poboljšanje u proizvodnim radnim snagama, veliki dio vještina i nazor kojim se on bilo gdje upućuje ili primjenjuje.

Smithova interpretacija "podjele rada", nije bila ograničena samo na radnu specijalizaciju. Ona se, također, odnosila na podjelu radne snage između onih koji su uključeni u korisni rad, i onih koji to nisu (Puškarić, 1994:84).

Prema navedenom, Smith je značajan jer je sistematizirao podjelu rada, posebno u pogledu stvaranja gospodarske vrijednosti predmeta stvorenih radom, koji imaju svoju tržišnu cijenu, koja ostaje stalna i nepromijenjena. Osim Smithovog, veoma je važno i stvaralaštvo Vilfreda Pareta, koji je razvio uvjete efikasnosti gospodarskog sustava, o čemu će biti više riječi u nastavku.

2.4. Povećanje blagostanja prema Vilfredu Paretu

Vilfredo Pareto je teoretičar, prema kojem su nastali uvjeti o zadovoljavanju efikasnosti gospodarskog sustava.

Ekonomika blagostanja Vilfreda Pareta počiva na pretpostavljenim vrijednosnim procjenama te savršenoj konkurenciji kao konceptu koji definira tzv. Pareto optimalnost ili Pareto efikasnost. Pareto optimalnost se odnosi na društveno stanje u kojem nije moguće povećati blagostanje jednog pojedinca, ako se pritom pogorša stanje makar i jednog drugog pojedinca (Sharma i Tomić, 2012:53).

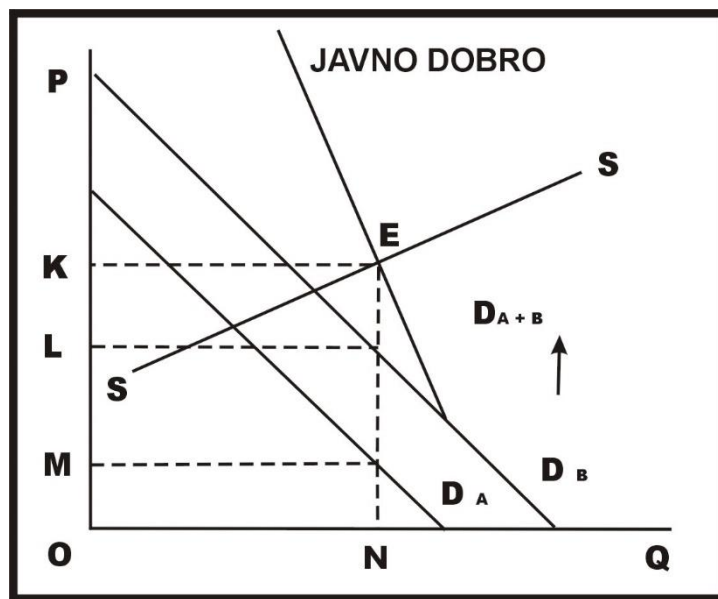
Pomak iz stanja (alokacije) *A* u stanje (alokaciju) *B* koji povećava blagostanje barem jednog pojedinca – *pobjednika* – bez pogoršavanja blagostanja drugih – *gubitnika* – naziva se *Pareto napredak* (*Pareto improvement*). Pomak iz stanja *A* u stanje *B* smatra se *potencijalnim Pareto napretkom* ukoliko pobjednik može – ali to ne čini – kompenzirati gubitke ostalih, a da pritom ipak poboljša svoje blagostanje. Ukoliko se gubici kompenziraju, promjena gubi epitet potencijalnog i postaje *stvarni Pareto napredak* (Sharma i Tomić, 2011:14).

Benić (2012:609) u svom radu navodi da je optimalna alokacija resursa moguća u slučaju zadovoljavanja sljedećih uvjeta: treba prevladavati učinkovita alokacija resursa između poduzeća, između potrošača i između proizvoda u gospodarstvu (nemoguće je odabrati različitu kombinaciju između proizvoda *X* i *Y*, a da bi se povećala agregatna korisnost potrošača) te da se u ekonomskoj literaturi, Paretov optimum koristi za prikazivanje najbolje alokacije resursa zbog postizanja visoke razine korisnosti u gospodarstvu.

Zagovornici ovakvog pristupa zalažu se za slobodno tržište, te su protiv bilo kakve državne intervencije na savršeno konkurentnim tržištima, jer je potrošačima i proizvođačima omogućeno maksimiziranje viška.

2.5. Teorija ponude i potražnje za javnim dobrima – utjecaj na ekonomiju blagostanja

Do Drugog svjetskog rata se malo pažnje poklanjalo teoriji alokacije javnih dobara. No, nakon tog razdoblja dolazi do velikog iskoraka za ekonomsku znanost koja je veliku pažnju posvetila upravo javnim dobrima. Pojavom normativne teorije, koja se bavi pitanjem ispunjavanja uvjeta efikasne proizvodnje javnih dobara, došlo se do saznanja o optimalnoj proizvodnji javnih dobara. Na Slici 1. nalazi se prikaz potražnje javnih dobara u uvjetima djelomične ravnoteže, kojeg je uspostavio E. Mansfield (1968.) u svojim djelima mikroekonomske analize.

Slika 1: Potražnja za javnim dobrom u uvjetima djelomične ravnoteže

Izvor: Jurković, P., *Javne financije*, Masmedia, Zagreb, 2002., str. 34.

Prema prikazanoj Slici 1., A i B su potrošači pojedinci. Potražnja prvog potrošača je D_A , dok je potražnja drugog potrošača D_B . Ukupna potražnja za javnim dobrom zbraja se okomitim zbrajanjem pojedinačnih krivulja potražnje.

Kod javnih dobara svi potrošači troše jednaku količinu javnih dobara, a cijena javnog dobra je zbroj pojedinačnih cijena koje su za javno dobro potrošači A i B spremni platiti. Efikasna razina proizvodnje je OR, a ukupna cijena OT.

Granična društvena korisnost jedne dodatne jedinice javnog dobra, dobiva se okomitim dodavanjem razmaka koji postoji iznad pojedinačne potražnje svakog pojedinca za javnim dobrom. Drugi aspekt normativne teorije, odnosi se na razmatranje tržišta, da

osigura njihovo pribavljanje. Stoga je važno istaknuti značajke javnih dobara, a to su nedjeljivost, ne isključivost i neiscrpnost javnih dobara. Pojedinci ne otkrivaju svoje preferencije za javnim dobrima jer, usprkos veličini njihovog doprinosa, nemaju utjecaja na pribavljanje javnih dobara.

Pribavljanje javnih dobara precizno je analizirao M. Olson (2009:11). Važnost Olsonovog djela, „Logika kolektivnog djelovanja“, proizlazi iz paradoksa vezanog uz ponašanje interesnih skupina. Specifičnost njegovog djela nalazi se u tome što je proširio shvaćanje pojma javnog dobra i na dobitke koji se postižu javnom regulacijom. Javna dobra ne proizvode samo Vlade nego i različite vrste udruženja poput sindikata, farmera, i drugih profesionalnih udruženja.

Olson (2009:14) polazi od toga da informacija o javnome predstavlja javno dobro. To bi značilo da sve osobe koje se bave zanimanjima koja su vezana uz javna dobra, (političari, lobisti, novinari, odvjetnici, društveni znanstvenici), mogu ostvariti i veće koristi od njih. Ponuda javnih dobara je jedno od osnovnih pitanja teorije javnog izbora. Zanemarivanjem aspekta ponude javnih dobara došlo bi se do niza ograničenja.

Prije radova Tullocka, Niskanena i Downsa, smatralo se da iskazivanje preferencija za javnim dobrom, preko procesa kolektivnog odlučivanja, dovodi do nedvosmislenog ishoda o veličini i strukturi tih dobara (Petak, 2001:163).

Poseban doprinos u tom polju su radovi talijanskih autora, poput Puviania, koji su uočili da je ponuda javnih dobara monopolističke prirode, odnosno da političari prikupljaju javni novac – novac poreznih obveznika, za maksimiziranje vlastitih ciljeva. Prema navedenom, kolektivni izbori nisu problem pojedinaca već vladajućih klasa. Jedan od uzroka tog problema je razgranata specijalizacija fiskalne administracije, koja postoji zbog ponude javnih dobara, a njene aktivnosti je jako teško nadzirati.

2.6. Interesne skupine – utjecaji na ekonomiju blagostanja

Djelovanja koja poduzimaju skupine većine današnjih organizacija usmjerena su na interese njihovih članova. To je veoma očito s ekonomskog stajališta. Od sindikata se očekuje da se bore za više nadnice, dok se poljoprivredne organizacije bore za bolje zakone, od korporacije da promiče interese svojih dioničara, dok se od države očekuje da promiče interese svojih građana.

Od davnina je poznato da država ima vlastite interese, ali u posljednjem, nacionalističkom dobu, državne ambicije zauzimaju posebnu pažnju, jer su joj vlastiti interesi važniji od interesa građana. Individualno, neorganizirano djelovanje, (npr. skupine za pritisak), ne može unaprijediti kolektivne interese zajednice ili skupina u zajednici. Današnje su organizacije usmjerene na individualne interese, ali im je prvenstvena funkcija unapređenje zajedničkih interesa skupina pojedinaca.

Kombinacija individualnih interesa i zajedničkih interesa u organizaciji ukazuje na analogiju na kompetitivnim tržištima. Tvrtke u savršeno kompetitivnoj grani industrije imaju zajednički interes za višom cijenom proizvoda te grane industrije. Na takvom tržištu prevladava jednolična cijena pa tvrtka ne može očekivati višu cijenu za sebe (Olson, 2009:19).

Međutim, ako tvrtka ima interes da proda koliko god može, troškovi proizvodnje još jedne jedinice proizvoda, premašiti će cijenu te jedinice. Industrija će na takav način ući u položaj neravnoteže, u kojemu cijena premašuje marginalne troškove svih tvrtki, pa dolazi do povećanja outputa.

Skupina tvrtki koje rade na maksimiziranju svoje dobiti može djelovati na smanjenje agregatnih profita. Olson (2009:17) piše da „baš kao što za određenog proizvođača nije racionalno da ograniči svoj output kako bi se postigla viša cijena proizvoda njegove industrije, tako za njega ne bi bilo racionalno da žrtvuje svoje vrijeme i novac na lobističku organizaciju zbog dobivanja državne pomoći.“

Lobističke i druge organizacije koje rade u interesu neke velike skupine tvrtki ne bi dobila nikakvu pomoć od sebičnih pojedinaca u toj grani industrije. Danas postoje dobro financirani lobiji s masovnom potporom, međutim tu potporu ne dobivaju zbog zakonodavnih postignuća, već zbog drugih razloga.

Kao primjer može poslužiti nacionalna država u kojoj je domoljublje najsnažniji neekonomski motiv, preko kojeg se izvlače ideologije poput ovih: komunizam ili demokracija, religija, jezik, kulturno naslijeđe. Država je važna u ekonomskom smislu, jer svojim građanima osigurava javni red i mir, koji su nužni kao preduvjet civilizirane ekonomske aktivnosti.

No, unatoč nacionalnoj ideologiji, nijedna država u današnje vrijeme nije uspjela održati sama sebe samo doprinosima ili pristojbama, oblicima javnih prihoda koji služe za njene aktivnosti. Elementom prisile i svog fiskalnog suvereniteta je nametnula građanima da snose terete koji jačaju njenu moć a slabe ekonomsku snagu građana. Osnovana javna dobra koja pribavlja država su čista javna dobra putem kojih ispunjava svoju klasičnu ulogu – održavanje reda i mira u državi (policija, sud, vojska).

Poznato je da osobe imaju zajedničke interese u onom stupnju u kojem sudjeluju u nekoj stvari, što ih sve zajedno neodvojivo povezuje (Olson, 2009:27). Osiguravanje javnih dobara je temeljna funkcija organizacija. U nedostatku kolektivnih poticaja, poticaj u skupnom djelovanju splašnja porastom veličine skupine, pa velike, u odnosu na male skupine, nesposobnije djeluju u vlastitom zajedničkom interesu.

Olson (2009:27) je utvrdio da je trošak kolektivnog dobra (C) jednak funkciji razine na kojoj se dobro pribavlja (T):

$$C = f(T),$$

a vrijednost dobra se određuje s obzirom na veličinu same skupine (S_g) koja ovisi o broju članova skupine i vrijednosti koju ti članovi pridaju određenome javnom dobru:

$$V_g = TS_g,$$

vrijednost javnog dobra za pojedinca (V_i) predstavlja odjeljak vrijednosti koju uživa skupina i iznosi V_i/V_g ,

neto poboljšanje (A_i) koje pojedinac dobiva stjecanjem određenog obujma kolektivnog dobra određeno je vrijednošću tog dijela za pojedinca, minus troškovi:

$$A_i = V_i - C,$$

a optimalni obujam kolektivnog dobra nastaje kada je stopa dobitka skupine (dV_g/dT) veća od stope porasta troškova (dC/dT) za onoliko koliko dobitak skupine nadmašuje dobitak pojedinca ($I/F_i = V_g/V_i$):

$$F_i (dV_g/dT) - (dC/dT) = 0$$

$$F_i (dV_g/dT) = dC/dT "$$

Male skupine su učinkovitije od velikih skupina, jer imaju manji broj ljudi te je moguće uspostaviti bolji dogovor i uskladiti interese. Odluke na sastancima sudionika odnose se na javna dobra, a ostvarivanje javnih dobara se smanjuje s povećanjem broja sudionika. Organizacije se zbog toga okreću malim skupinama, u kojima formiraju odbore i upravljačke skupine. Društveni pritisak i društveni poticaji djeluju samo u skupinama manje veličine. Kod malih skupina pojedinac stječe dobitak koji je ovisan o broju članova skupine i o tome koliko će koristi pojedinac imati od javnog dobra u odnosu na nekog drugog pojedinca iz skupine. Ukupni dobitak male skupine ovisi o stopi ili razini na kojoj se stječe kolektivno dobro i veličini skupine koja ovisi o vrijednosti jedne jedinice kolektivnog dobra svakom pojedincu u skupini (Olson, 2009:28).

Problem malih skupina, koje traže kolektivna dobra, odnosi se na marginalni trošak dodatnih jedinica koje moraju biti raspodijeljene u istom omjeru kao i dodane koristi. Uz nepostojanje takvog uvjeta, količina javnih dobara će biti ispod optimuma.

U demokratskim zemljama, interesne skupine, lobiranjem utječu na donositelje odluka, raznovrsnim aktivnostima. „Pojam lobiranje je nastao u Engleskoj od riječi „lobby“ zbog toga što su se zastupnici engleskog parlamenta nalazili s predstavnicima različitih interesnih skupina u predvorju (lobby-u) Donjeg doma. Ovakva definicija može poslužiti danas jer nije izgubila svoju bit. Može se samo prenositi na različite sfere. Lobiranje je, jednostavno rečeno, nastojanje interesnih skupina da utječu na one koji donose odluke“ (Damjanović, 2012). Prva asocijacija na pojam lobiranje je korupcija koja se veže uz poznanstva i veze.

S obzirom na to da su u današnjem vremenu građani sve više zainteresirani za informacije koje se odnose na novac kojim se financiraju javna dobra, lobiranje je postalo važno za cjelokupno društvo jedne demokratske države.

Danas kad malo promotrite političku kartu Europe, dođete do zaključka da je pola zemalja u EU. Prema istraživanju Eurochambers (2019), poduzeća sve više prepoznaju lobiranje kao važnu aktivnost. Zanimljivo je da više od 80 % poduzeća, trenutnih članica EU, smatra da je lobiranje važno. Odnosi Europske komisije i snažnih korporativnih i drugih interesa u proteklim desetljećima su se znatno mijenjali. Neke grupacije su oslabile, a neke ojačale.

Zamjerke Komisije zbog dominacije korporativnih centara moći u sedamdesetim godinama s vremenom je zamijenila svojevrsna simbioza EU-a i ključnih ekonomskih interesnih skupina. Oslabili su interesi sindikata, a ojačali interesi kapitala. Možda neke ovo iznenađuje, a neke ne. Činjenica je da je EU izgubila bitku sa interesnim skupinama i kako bi osigurala veći red, institucionalizirala je lobiranje. Mislim da to na neki način kontrolira situaciju i eventualnu "prljavu igru". Najveće lobističke sile na području Europe su Europski okrugli stol industrijalaca (ERT), Američka gospodarska komora (AmCham)/i u Hrvatskoj, Savez europskih udruga poslodavaca (BUSINESS EUROPE), Sindikati i strukovni organizirani interesi (ETUC), Poljoprivredni lobby (COPA), EUROCHAMBERS - mnoge industrijske komore, Konzultantske kuće i agencije za odnose s javnošću, UEAPME - mali i srednji poduzetnici, Think-tank organizacije, Lobistički uredi regionalne i lokalne samouprave, Udruženja za zaštitu okoliša. Oni vode 99% lobističke igre. Teško je odrediti točan poredak i precizniji utjecaj, no ovakav poredak mi se čini logičan (Politika, 2009).

Hrvatska je postala članicom EU 2013. godine te se smatra da bi po pitanju lobiranja mogla krenuti istim putem kao i druge zemlje članice. Ono što našoj zemlji nedostaje je znanje, labilnost političara koji zastupaju javna dobra, općenito, zaostajemo za razvijenijim zemljama u svim područjima, te bi zbog toga, poduzeća mogla biti prisiljena krenuti u bitku za svoje interese.

U Hrvatskoj ne postoje propisi koji bi regulirali ponašanje lobista, stoga je Hrvatsko društvo lobista pokrenulo inicijativu za regulaciju ponašanja, koja bi uključivala sankcije i pravila za njihovo nepoštovanje.

Iskustva drugih tranzicijskih zemalja pokazuju da je zakonska regulativa najjači instrument za sprječavanje korupcije i postizanje veće transparentnosti u radu državnih institucija. Bruxelles, kao strateško polazište svake europske politike, nužna je točka djelovanja hrvatskih političkih i gospodarskih krugova. Samo stvaranjem dobrih poslovnih kontakata, Hrvatska može računati na kvalitetnu poziciju u sklopu europskog sustava odlučivanja. Imajući to u vidu, lobiranju treba pristupiti odgovorno i profesionalno, sa sviješću da je to jedan od najboljih načina koji će nam omogućiti da „na licu mjesta“ utječemo na odluke Europske unije koje će se izravno ticati i Hrvatske (Damjanović, 2012).

Organizacija koja prodaje privatne proizvode, pruža socijalne i druge koristi za pojedince, može dati zajedničku prodaju nekog dobra koja bi mogla potaknuti racionalne pojedince u velikoj skupini da snose dio troškova pribavljanja javnih dobara.

Osim lobija velikih skupina, koji ovise o prisili, postoje i oni lobiji koji pružaju privatne koristi koje se mogu ponuditi svakome pojedincu koji će snositi svoj dio troškova lobiranja za kolektivno dobro. Sindikat je najvažniji tip organizacije skupina za pritisak, te pripada velikim lobističkim organizacijama. Kandidati političkih stranaka u demokratskim društvima samo su marionete sindikalnih vođa, pa su demokrati prijateljski nastrojeni prema radnicima, dok se republikanci prema radničkim sindikatima odnose veoma negativno, jer smatraju sindikate glavnim neprijateljskim snagama. Sindikati su dobili moć nakon koncentriranja na kolektivno pregovaranje s poslodavcima, koji su imali moć da prisile radnike na učlanjivanje u sindikate, kao npr. u SAD-u.

Olson (2009:161-162) navodi da „broj i moć lobističkih organizacija koje predstavljaju američki biznis doista čude u demokraciji koja funkcionira prema pravilu većine. Mnoštvo radnika, potrošača, bijelih ovratnika, poljoprivrednika i drugih, organizira se samo u posebnim okolnostima, ali je organiziranje poslovnih interesa opće pravilo“.

Novac koji je izvučen iz velikog biznisa i nejasna federalna povezanost s lokalnim trgovinskim komorama, mogu trgovinskoj komori SAD-a dati određeni stupanj moći, jer postoje skupine koje partikularnim interesima iskorištavaju rupe u zakonu, postižu povoljne carine, posebne porezne propise i sl.

3. BLAGOSTANJE KAO BOGATSTVO ZA USPJEŠAN EKONOMSKI RAST

Sa ekonomskog stajališta, blagostanje je bogatstvo koje podrazumijeva uspješan ekonomski rast. S ciljem boljeg razumijevanja navedenog, u nastavku će biti definiran ekonomski rast, faktori ekonomskog rasta, ekonomska nejednakost, sa osvrtom na utjecaje globalizacije i kapitalizma, te će biti objašnjeni modeli ekonomskog rasta.

3.1. Ekonomski rast – definiranje

Ekonomski ili gospodarski rast je pojam koji se često poistovjećuje sa pojmom ekonomskog blagostanja, jer se bavi pitanjima koja tumače stupanj zadovoljavanja potreba društva, sreće, životnog standarda i kvalitete življenja. Ekonomsko blagostanje je bogatstvo koje u određenoj zemlji čini ukupnost prirodnih resursa, kulturnih resursa, infrastrukture, (npr. prometne, tehnološke, proizvodne, građevinske, poslovne), zakonodavnih okvira, ljudskog kapitala, znanja te dr. Svaka država svoje bogatstvo može pretvoriti u blagostanje.

„Smjernice za zemlje koje žele unaprijediti odnos ekonomskog rasta i blagostanja:

- Za zemlje koje već uživaju relativno visoku razinu blagostanja, ulaganja u obrazovanje i zapošljavanje imaju najveći učinak na unaprjeđenje blagostanja i ekonomskog rasta.
- Za zemlje s relativno niskom razinom blagostanja, nije dovoljno usredotočiti se samo na područja koja su ključni stupovi razvoja, poput zdravstva i obrazovanja. Moraju unaprijediti i vladavinu prava, kritičan temelj održivog ekonomskog rasta, kao i infrastrukturu.
- Unutar infrastrukture, digitalna povezanost ima osjetne učinke na sve dimenzije blagostanja. Ona bi trebala biti središnjom za donositelje odluka, posebice u digitalno slabo povezanim zemljama“ (Lider Media, 2018).

Zemlje koje žele biti uspješne u pretvaranju bogatstva u blagostanje, trebaju posebno biti fokusirane na rast zaposlenosti i povećanje razine obrazovanja. Osim navedenog, bitno je da država ima razvijenu infrastrukturu, da je politički stabilna zemlja, da brine o zaštiti okoliša, te da ima nisku stopu kriminaliteta, terorizma i korupcije.

Da bi ekonomija mogla imati ekonomski rast i na taj način povećati standard svojih stanovnika, potrebno je razumjeti odakle dolazi ekonomski rast, odnosno ono što se popularno naziva izvorima ekonomskoga rasta. Za to se upotrebljava jedna od osnovnih jednadžbi makroekonomije koja glasi:

$$Y = A^\gamma K^\alpha L^\beta,$$

pri čemu je:

Y – bruto domaći proizvod,

A – tehnologija u ekonomiji,

K – kapital u ekonomiji,

L – radna snaga u ekonomiji.

Parametri α , β , γ imaju karakteristiku $\alpha + \beta + \gamma = 1$ i označavaju udio tehnologije (γ), kapitala (α) i rada (β) u proizvodnji određenoga dobra“ (Vidaković, 2019:2).

Da bi gospodarstvo bilo stabilno, potreban je i dugoročan ekonomski rast, koji se tumači preko bruto domaćeg proizvoda, koji je jednak zbroju rada, kapitala i tehnologije.

Suvremenost je obilježena globalizacijom, koja je donijela brojne promjene u svim područjima ljudskog djelovanja, obilježenog kapitalizmom, u kojemu tehnologija ima posebnu snagu, a ljudski rad se maksimalno iskorištava za nisku plaću, za stvaranje prihoda, uslijed čega nije moguće ostvariti održivost u ekonomskom pogledu.

Bez suvremene informacijsko – komunikacijske tehnologije, s naglaskom na snazi Interneta, poduzeća ne bi mogla poslovati na zadovoljavajući način, imala bi veće troškove, te bi se poslovanje odvijalo puno sporije, u odnosu na poslovanje uz korištenje Interneta, koje omogućava brzo prikupljanje, dijeljenje i arhiviranje informacija i podataka. Drugim riječima, suvremena tehnologija omogućava poduzećima veću produktivnost.

Jedna od mogućnosti suvremenog doba, za stvaranje blagostanja je održivost.

Ekonomsku održivost mogli bi definirati kao ostvarivanje rasta, učinkovitosti i "pravedne" distribucije bogatstva. Društvena održivost podrazumijeva sudjelovanje u donošenju odluka, mobilnost i koheziju, ostvarivanje društvenog identiteta, razvoj institucija i slično. Treći aspekt održivosti jest ekološka održivost. Ekonomisti održivi razvitak sužavaju i ograničavaju na način, da su ekonomski ciljevi svedeni na rast i učinkovitost, društveni ciljevi na pravednu distribuciju i smanjenje siromaštva, a ekološka održivost nastoji se postići samo upravljanjem prirodnim izvorima (Kordej-De Villa, 1999:324).

Za prevladavanje ekonomske održivosti potrebno je da sve tri navedene dimenzije, društvena, ekološka i ekonomska, budu u ravnoteži, odnosno da djeluju sinergijski, neraskidivo, jer je njihovo djelovanje međuzavisno. Da bi ekonomska održivost postigla svoje ciljeve rasta, učinkovitosti i pravedne distribucije bogatstva (dohotka), potrebno je ispravno donošenje odluka (vrhovnih osoba u društvu, poduzeća te dr.). Ukoliko poduzeća, tokom obavljanja svoje djelatnosti, ne posluju na društveno odgovoran način, posebno u pogledu očuvanja okoliša, tada će biti narušena ekološka dimenzija održivosti. Čovjek je oduvijek bio povezan sa prirodom, i sa resursima koje je iz nje crpio. Pretjeranim izrabljivanjem prirodnih resursa (tla, zraka, vode, te dr.) može postati upitna i ljudska egzistencija. Sve navedene dimenzije trebaju biti zadovoljene da bi se postigao i ekonomski rast.

Veliki globalni problem, u pogledu ostvarenja blagostanja, je sve veći jaz između bogatih i siromašnih. Ciljevi velikih svjetskih grupacija poput MMF-a i Svjetske banke usmjereni su, osim na smanjenje klimatskih promjena i na obnovljive izvore energije (vjetar, sunce, valovi, biomasa) i na smanjenje siromaštva, te na promicanje prosperiteta.

Do 2019. godine, globalno siromaštvo je bilo u padu, međutim, pojava pandemije virusa Covid 19 utjecala je na stopu rasta siromaštva, te broja gladnih u svijetu. Svjetska banka procjenjuje da će broj siromašnih u svijetu do kraja 2021. godine iznositi oko 150 milijuna (Svjetska banka, 2021).

Žalosno je da u današnjem svijetu izobilja postoji sve veći broj siromašnih ljudi, te da se prednosti tehnologije nisu iskoristile u ispravnom smjeru, već se teži ostvarivanju profita, pri čemu se zanemaruju ljudske vrijednosti, moral i etičnost.

Siromaštvo utječe na razinu obrazovanja, pa oni koji žive u neimaštini, često nemaju nikakvo obrazovanje, ili imaju tek osnovno. Nadalje, veliki broj siromašnih živi u gospodarstvima koja su nestabilna, te ih obilježava korupcija, nasilje, kriminal. U takvom okruženju, stanovništvo ne može biti zadovoljno niti sretno, pa je narušeno i blagostanje, a ostvarivanje ekonomskog rasta je nemoguće.

Na ostvarenje ekonomskog rasta utječu brojni faktori, o kojima će više biti u slijedećem poglavlju.

3.2. Faktori ekonomskog rasta

Todaro (2006:92) navodi „najvažnije izvore ekonomskog rasta:

- akumulacija kapitala – ljudski resursi, prirodni resursi, infrastrukturni resursi,
- rast stanovništva i povezano s tim radne snage, te
- tehnološki razvoj – razvoj tehnologije, posebno u pogledu tehnoloških inovacija, poduzetništva, znanosti te dr.“

Blanchard (2011:218) kaže da „tehnologija utječe na produktivnost radnika, pa se na takav način povećava proizvodnja po radniku. U skladu sa navedenim, ekonomski rast je rezultat akumulacije ljudskog kapitala i tehnologije“.

Da bi se održao ekonomski rast potrebno je stalno ulagati u razvoj tehnologije, znanje i vještine, znanost, te u infrastrukturne resurse, a kao rezultat navedenog je povećanje zaposlenosti kroz stimuliranje radnih mjesta, porast životnog standarda, razvoj inovativnih proizvoda, produktivnosti, (koja utječe na rast plaća, na smanjenje inflacijskih pritisaka, otvaranje novih radnih mjesta), jača konkurentnost, te ekonomski rast. Analiziranje proizvodnih mogućnosti utječe na otkrivanje brojnih prednosti određene ekonomije, te shvaćanje iskorištenih i nedovoljno iskorištenih resursa, kao i mogućnosti poboljšanja proizvodnih tehnologija potrebnih za ostvarivanje ekonomskog rasta.

Tradicionalni proizvodni faktori, (zemlja, rad i kapital), su dokazali ulogu u ekonomskom razvitku zemlje. U 21. stoljeću su važan, ali ne i primarni izvor ekonomskog rasta. Razvoj međunarodne trgovine, zajedno s formiranjem svjetskog tržišta kapitala daje zemljama, koje su siromašne prirodnim resursima i kapitalom (ali

sa značajnim ljudskim kapitalom), priliku da postignu visoke stope rasta (Škare, 2001:189).

Za ostvarenje rasta potrebno je obrazovanje ljudskog kapitala. Ljudskim kapitalom bavio se R. M. Solow, prema kojem je razvijen Solowljev model, o kojemu će, kao i ostalim važnim modelima koji tumače ekonomski rast, biti više riječi u pod poglavlju 4.4.

Prema navedenom, tumačenje faktora ekonomskog rasta najjasnije je preko definiranja modela ekonomskog rasta.

3.3. Ekonomska nejednakost

Usprkos brojnim naporima da se u 21. stoljeću uklone nejednakosti u zemljama, pri čemu se prvenstveno misli na siromaštvo, razlike su svakim danom sve veće i dublje. Siromašni ljudi pate od neuhranjenosti, lošeg su zdravlja, nepismeni su, žive u ekološki zagađenim područjima, nemaju političke moći, dohodak im je jako nizak, te nemaju dovoljno niti za preživljavanje, žive u sirotinjskim četvrtima.

„Akcijskim programom, 1994. godine u Kairu, o stanovništvu i razvoju, utvrđeno je da su se, usprkos naporima uložnim u razvoj, jaz između bogatih i siromašnih naroda i nejednakost u okviru pojedinih nacija proširili“ (Todaro i Smith, 2006:181).

Ekonomisti se obično bave pojedinačnom raspodjelom dohotka ili raspodjelom prihoda po veličini, odnosno veličinom dohotka pojedinaca ili kućanstava od viših prema nižim, ili obrnuto. Jedan od načina za mjerenje nejednakosti prihoda po visini je Kuznetsov omjer, te drugi najčešći način mjerenja nejednakosti prihoda je Lorenzova krivulja.

Lorenzova krivulja pokazuje stvarni kvantitativni odnos između postotka primatelja prihoda i postotak ukupnog prihoda, koji su primili tokom godinu dana. Što je linija Lorenzove krivulje dalje od dijagonale (savršene jednakosti), veći je predstavljeni stupanj nejednakosti, koja se definira kao „situacija u kojoj jedna osoba prima sav prihod, dok ostali ne dobivaju ništa“ (Todaro i Smith, 2006:185).

Isti autori navode da nijedna zemlja ne predstavlja ni savršenu jednakost, ni savršenu nejednakost, u slučaju nejednakosti je Lorenzova krivulja nagnuta prema desnoj strani, a ukoliko je visok stupanj nejednakosti tada je njena zakrivljenost veća, te više vuče

prema desnoj vertikalnoj osi. Stupanj nejednakosti prihoda, kod Lorenzove krivulje, računa se na temelju Ginijevog koeficijenta, kao omjer područja između dijagonale i Lorenzove krivulje, podijeljene ukupnim područjem od pola kvadrata u kojem leži krivulja (Todaro i Smith, 2006:186).

Najvažnija problematika nejednakosti i siromaštva, veže se uz neravnomjerno raspoređene prihode, uslijed čega proizlazi nejednakost. Bogati su danas sve bogatiji, srednji sloj polako nestaje, siromašnih je svakim danom sve više.

Tradicionalni teorem o nejednakosti objašnjava, da određena nejednakost može pospješiti rast, zato što bogati imaju veće uštede od siromašnih, pa ako dio štednje mobiliziraju u svrhu ulaganja u zemlji ulagatelja, tada može doći do previsokog stupnja jednakosti koji može ugroziti rast (Todaro i Smith, 2006:154).

Međutim, u praksi to nije tako, jer siromašni nemaju nikakve garantne izvore, npr. za kredite, troškove obrazovanja djece, zdravstveno te dr. Nadalje, siromašni ne mogu dobiti kredite, zbog nesavršenosti tržišta kapitala, pa su prisiljeni raditi za plaću, nemaju dovoljno sredstava za pokretanje biznisa, ili za školovanje djece, pa tu dolazi do neravnomjerne djeljivosti kapitala.

Da bi se izbjeglo siromaštvo, sve regije naglašavaju važnost rada. Izrazita nejednakost u prihodima dovodi do ekonomske neefikasnosti, primjerice, što je veća nejednakost, tim je manji i udio stanovništva koje se kvalificira za neku vrstu kredita. Siromašni nemaju mogućnost pronalaska jamca, pa na takav način gube mogućnost proširenja poslovanja ili školovanja članova obitelji. Izrazita stopa nejednakosti pojačava političku moć bogatih te njihovu ekonomsku moć pregovaranja (streme svojim interesima, okrenuti su lobiranju, pojavljuju se interesne skupine), što je nepošteno prema siromašnima koji su nemoćni da im se ne mogu oduprijeti.

3.4. Modeli ekonomskog rasta

Faktore ekonomskog rasta je najjednostavnije protumačiti kroz modele ekonomskog rasta. Benić (2012:619) navodi da su „modeli rasta prikazi ekonomske dinamike gospodarskog sustava, uglavnom matematički formulirane.“ Postoji velik broj varijabli koje utječu na ekonomski rast, stoga se kroz povijest razvijaju brojni modeli ekonomskog rasta.

Modeli ekonomskog rasta prema Babiću (1988:397) dijele se na:

- realne modele koji mogu biti:
 - jednosektorski (tu spadaju modeli bez tehničkog progresa: Harrod – Domarov model, neoklasični i Kaldrov model; te modeli sa tehničkim progresom koji se dijele na neutjelovljene (Harrodov, Solowljev i Hicksov model) i na utjelovljene modele tehničkog progresa) i
 - višesektorski (dijele se na dvosektorske: Marxov i Hicksov model, te višesektorske: Leontievljev model).
- monetarne: monetarni modeli su jednosektorski modeli: neoklasični modeli: Tobinov i Patinkin – Levharljev model, Keynes – Wicksellov otvoreni model, Keynes – Wicksellov model s investicionom funkcijom te Steinov model.

Ekonomisti klasične škole pristupali su problemu ekonomskog rasta, analizirajući odnos između distribucije dohotka, akumulacije kapitala i rasta. Slijedeći taj pristup, teoretičari ekonomskog rasta, Sir Roy Harrod i Evsey Domar, izgradili su modele, koji su odražavali njihovo uvjerenje da tržišne snage nisu dostatne da osiguraju ravnotežni rast uz punu zaposlenost. Stoga su utvrdili uvjete koji moraju biti zadovoljeni kako bi se gospodarstvo našlo na putanji ravnotežnog rasta (Mervar, 1999:23).

Utemeljitelj neoklasičnog ekonomskog modela rasta je Solow, koji je navedeni model razvio 1956. godine pri čemu je naglasak ekonomskog razvoja stavljen na kapital i rada u procesu proizvodnje, te je na takav način riješen problem nestabilnosti proizvodnje Harrod – Domarovog modela. Dakle, Solowljev neoklasični model rasta, utemeljen je na Harrod – Domarovom modelu ekonomskog rasta.

Mervar (1999:24) kaže da „u svom osnovnom obliku, Solowljev se model zasniva na nekoliko pretpostavki. Ukratko, to su: u ekonomiji postoji samo jedno dobro, koje je moguće iskoristiti bilo za potrošnju, bilo za investicije; stopa štednje egzogeno je zadana kao konstantan udjel u ukupnom proizvodu gospodarstva (BDP-u); veličina radne snage (odnosno broj stanovnika) također je egzogeno utvrđena; gospodarstvo je uvijek u fazi pune zaposlenosti; prisutna je savršena konkurencija; postoji samo realni sektor gospodarstva.“

U Solowljevom modelu, tehnologija predstavlja javno dobro koje je na raspolaganju svima, te je besplatno, što znači da u tehničkom napretku svi sudjeluju ravnomjerno.

Formulu Solowljevog modela čine (Mervar, 1999:24):

- kapital po stanovniku (k),
- stopa štednje (s),
- proizvodnja po stanovniku (y),
- egzogeno određena stopa rasta stanovništva (n) te
- stopa amortizacije fizičkog kapitala (δ).

Navedeno se prikazuje formulom: $\Delta k = sy - (n + \delta) * k$.

Ravnatežu Solowljevog modela moguće je uspostaviti kada se odnos kapitala i rada spajaju u točki u kojoj je štednja po stanovniku jednaka vrijednosti koja je potrebna da se opremi radna snaga. Kada je previše ili premalo kapitala tada je gospodarstvo izbačeno iz ravnoteže.

Marxov model ekonomskog rasta je prvi model koji je služio za konzistentan prikaz ravnotežnog rasta, te je služio kao temelj niza dvosektorskih modela rasta. U vrijeme razvoja kapitalizma, Marx je odudarao od svojih suvremenika, jer je društveno – ekonomski razvoj promatrao u kontekstu klasne borbe, te nikada nije podcjenjivao mogućnosti kapitalističkog sistema razvoja proizvodnih snaga. Marx je tvrdio da društvo kapitalizma razvija snage koje će ga u konačnici i srušiti, te razviti još bolje društvene šanse za razvoj još boljih proizvodnih snaga, proces koji neće stagnirati već će to biti jedan trajan i beskonačan proces. Marks je prvi osporavao tezu stabilnog uravnoteženog rasta.

Razvoj kapitalizma Marx je izražavao slijedećim modelom (Babić, 1988:398):

$$Q = f(L, Z, K, T)$$

$$T = T(I)$$

$$I = I(R')$$

$$R' = R/K$$

$$W = W(L)$$

$$L = L(I/K)$$

$$C = C(W)$$

$$R = R(W/K, T, C)$$

$$Q = R + W$$

$$Q = C + I$$

pri čemu:

- Q predstavlja proizvodnju,
- L radnu snagu,
- Z zemlju,
- K kapital,
- T tehnički napredak,
- J investicije,
- R profit,
- W nadnice i
- C osobnu potrošnju.

Kod Marxovog modela funkcija $Q = f(L, Z, K, T)$ prikazuje da proizvodna funkcija predstavlja ulaganje u rad, zemlju, kapital i tehnologiju, koji se smatraju glavnim čimbenicima ekonomskog rasta (Babić, 1988:399). Tehnološki napredak omogućit će kapitalistima, osim realnog, stvaranje ekstra profita. Marxovo stajalište je, da tehnički napredak ovisi o investiranju, pri čemu je investiranje motivirano profitnom stopom, što znači da će kapitalisti uvijek investirati tamo gdje je moguće ostvariti što veći profit. Marxov model je pružio puno novih spoznaja i ideja koje su kasnije mnogi ekonomisti iskoristili za razvoj svojih ideja, poput Keynesa, Hayeckea, Kaleckog ili Schumpetera.

Harrod – Domarov model ekonomskog rasta je model koji se temelji na pet osnovnih pretpostavki (Babić, 1988:400):

- proizvodnja je funkcija ulaganja rada i kapitala i njihovo ulaganje podložno je konstantnim prinosima,
- elastičnost supstitucije ovih dvaju proizvodnih čimbenika jednaka je nuli, ulaganjem „ k “ jedinica kapitala i „ v “ jedinica rada ostvaruje se količina

proizvodnje Q_1 , koeficijenti ulaganja kapitala i rada su konstantni tijekom vremena,

- proizvodni čimbenik rada raste konstantnom stopom koja se zove prirodna stopa rasta,
- udio štednje u nacionalnom dohotku je konstantan,
- razina cijena se ne mijenja i zanemaruju se utjecaji monetarne politike.

Navedene pretpostavke čine Harrod – Domarov model. Uz pretpostavku konstantne granične sklonosti potrošnji, povećanje stupnja razvoja znači i povećanje razine agregatne potrošnje, što iziskuje povećanje proizvodnje za njezino zadovoljavanje, pa povećanje proizvodnje u uvjetima pune zaposlenosti nije moguće bez izgradnje novih kapaciteta.

Formula Harrod – Domarov modela ekonomskog rasta glasi (Babić, 1988:401):

$$r = s/b,$$

pri čemu je:

"s" stopa štednje, dok je "b" ograničeni kapitalni koeficijent koji ima ulogu akceleratora ekonomskog rasta.

Problem nestabilnosti u Harrod – Domarovom modelu je problem održavanja stabilnosti koji počiva na pretpostavci o konstantnom kapitalnom koeficijentu „b“, odnosno, o nepostojanju supstitucije proizvodnih čimbenika. Omjer s/b daje potrebnu stopu rasta nacionalnog dohotka, koja bi trebala biti jednaka prirodnoj stopi rasta radne snage „n“, uvećanoj za porast produktivnosti rada „m“ ($s/b = n + m$). Svako odstupanje od navedenog uvjeta, dovodi do trajne neravnoteže, jer je model previše egzogeno determiniran. Ako sa „m“ označimo neutralni tehnički napredak, tada se maksimalna stopa uravnoteženog rasta „n“, uvećava za porast produktivnosti rada „m“ ($s/b = n + m$). Prema navedenom, rast privrede ide u korak s akumulacijom kapitala, uz dani kapitalni koeficijent, sve dok potrebno ulaganje rada, uz danu produktivnost rada, ne premaši maksimalnu raspoloživu količinu radne snage, koja predstavlja gornju granicu dugoročnoj stopi rasta.

4. EKONOMSKO BLAGOSTANJE U HRVATSKOJ U 21. STOLJEĆU

Hrvatska je, kao i mnoge tranzicijske zemlje u 20. stoljeću, prošla trnovit put s ciljem poboljšanja svog gospodarskog položaja početkom 21. stoljeća, koje je bilo veoma značajno, posebno u pogledu pristupanja Europskoj uniji, što je izazvalo potrebu za brojnim promjenama, koje malenim, ali sigurnim koracima utječu na ekonomski rast.

U ovom poglavlju će biti riječi o ekonomskoj razvijenosti Hrvatske u 21. stoljeću, o odnosu konkurentnosti i blagostanja, o faktorima ekonomskog rasta u Hrvatskoj, o ekonomskoj nejednakosti prikazanoj prema stajalištima Thomasa Piketty-a, značajnog teoretičara 21. stoljeća. Nadalje, biti će analizirana ekonomska nejednakost u turizmu, kao djelatnosti o kojoj je hrvatsko gospodarstvo ovisno, te utjecaj pandemije virusa Covida 19 na ekonomiju blagostanja u Hrvatskoj.

4.1. Ekonomska razvijenost Hrvatske

Prije pristupanja Hrvatske Europskoj uniji, Hrvatska je prošla dugo putovanje koje je započelo ratifikacijom Sporazuma o stabilizaciji i pridruženju 2001. godine u Hrvatskom saboru, što se nastavilo i 2002. godine kada je Hrvatski sabor donio odluku o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji, te početkom (3. listopada 2005.) i završetkom pristupnih pregovora i potpisivanjem Ugovora o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji 9. prosinca 2011. godine, Hrvatska će uskoro dobiti priliku da postane aktivan kreator politika Europske unije.

Prema izvješću Ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske (2021) ugovor o pristupanju RH EU potpisan je 9. prosinca 2011. godine u Bruxellesu. Referendum o pristupanju Hrvatske Europskoj uniji održan je 22. siječnja 2012. godine i na njemu je 67% glasača glasalo ZA članstvo u Uniji. Članak 3. Ugovora o pristupanju predviđa da zemlje članice isprave o ratifikaciji polažu kod Vlade Talijanske Republike (notifikacija), stoga se tek po ispunjenju tog uvjeta Ugovor o pristupanju može smatrati i službeno ratificiranim u pojedinoj zemlji članici. Hrvatska je 1. srpnja 2013. postala punopravna članica Europske unije.

Put pregovaranja trajao je više od jednog desetljeća, te se odvijao prema strogim kriterijima, koje do tada nije morala proći niti jedna država članica. Najvažnije poglavlje, koje je uvela Europska unija, bilo je poglavlje Pravosuđe i temeljna prava.

Poglavlje Pravosuđe i temeljna prava je uvedeno, zbog opterećenja korupcijom i neformalnim pravosuđem u nekim novim zemljama članicama. U vrijeme pristupanja Hrvatske, Europsku uniju zahvatila je politička i ekonomska kriza, pa je pokušaj usvajanja Europskog ustava propao, nakon što su dokument odbacili na referendumu francuski i nizozemski građani. Ustav je zamijenjen Lisabonskim ugovorom, koji je ratificiran u svim zemljama članicama, te je stupio na snagu 2009. godine.

Odbijanje Europskog ustava značilo je da ne postoji konsenzus među zemljama članica EU, zbog čega se onemogućavao daljnji institucionalni razvoj EU-a. Uslijed širenja vala nezadovoljstva gospodarskom i ekonomskom krizom, proširenje EU je postalo zamor, pa se takav dugotrajan proces odrazio i na hrvatske građane.

Nove okolnosti otežavale su hrvatske pregovore o članstvu u Europskoj uniji, te su pregovori postali kompleksni i zahtjevni u odnosu na bilo koje prethodne pregovore. Iako je sve na prvi pogled izgledalo otežavajuće, ustvari je taj složeni postupak bio od koristi za Hrvatsku, jer kriteriji koje je morala ispuniti pokrenuli su niz institucionalnih reformi.

Zahvaljujući pokretanju pitanja institucionalnih reformi, danas Hrvatska ima institucije koje prije deset godina nije imala, a postojeće institucije su unaprijeđene, te funkcioniraju prema najvišim standardima. Proces pristupanja Hrvatske Europskoj uniji značio je izgradnju države, posebno u području Pravosuđa i temeljnih prava, u sklopu čega je pokrenuta reforma pravosuđa, koja bi mogla postati temelj za pristupne pregovore budućih članica.

Pregovaranje o ulasku u EU za Hrvatsku su značile sasvim nove prilike za razvoj gospodarstva. Ulazak hrvatskih tvrtki na zajedničko tržište znači veću konkurentnost. Nove mogućnosti usmjeravanja razvoja u Hrvatskoj otvaraju se kroz EU fondove, koji su joj nakon pristupanja na raspolaganju za promet, okoliš, energetiku, regionalni razvoj i razvoj ljudskih resursa. Navedena područja su putokaz razvoja i konkurentnosti koju Hrvatska može poboljšati korištenjem pomoći iz fondova EU.

Unija za razvoj konkurentnosti koristi strukturne i kohezijske fondove. Dok su strukturni fondovi na raspolaganju svim državama članicama, kohezijski fondovi strukturirani su za pomoć slabije razvijenim zemljama poput Republike Hrvatske. Za razdoblje između 2014. i 2020. Kohezijski fond namijenjen je Hrvatskoj, Bugarskoj, Češkoj, Cipru,

Estoniji, Grčkoj, Poljskoj, Slovačkoj, Mađarskoj te drugim slabo razvijenim zemljama čija je vrijednost bruto nacionalnog proizvoda po stanovniku manja od 90% prosjeka EU-a (Vurnek, Hodak i Bengez, 2019:86).

Hrvatska je prije pristupanja EU izvršila prelazak na tržišno gospodarstvo, te je prihvatila demokraciju. Nakon ulaska u Europsku Uniju, svoj ekonomski rast počela je temeljiti na novim strateškim osnovama, prilagođenim liberalizmu i kapitalističkom tržišnom gospodarstvu. Posebna pažnja bila je usmjerena na održivost, društvenu odgovornost, rast zapošljavanja, rast konkurentnosti, unaprijeđenje obrazovanja, inovativnosti, te drugih čimbenika putem kojih će se utjecati na ekonomski rast.

Hrvatsko gospodarstvo danas je obuhvaćeno Covid 19 krizom, kao i ostatak svijeta, međutim, problemi ekonomskog rasta su bili naglašeni i prije Covida 19.

Republika Hrvatska je od 2009. do 2014. bila u recesiji uslijed globalne financijske krize i krize državnog duga u Europi. Uz pomoć velikih prihoda od turizma i privatne potrošnje kao rezultata nižih poreza te zahvaljujući pozitivnim učincima ulaska u EU trgovinu, ekonomija se 2015. počela oporavljati od kriza. Tijekom sljedećih četiriju godina, do 2019., prosječna je stvarna godišnja stopa ekonomskog rasta iznosila oko 3 %. Tržište rada također se dobro oporavilo od kriznog razdoblja, pri čemu se stopa nezaposlenosti s maksimalnih 17,3 % u 2014. godini smanjila na 6,6 % u 2019. Država je između 2008. i 2018. imala najmanje povećanje BDP-a po glavi stanovnika od svih sličnih država članica i u odnosu na prosjek EU-a. Već prije krize uzrokovane bolešću COVID-19 razina korporativnih ulaganja u istraživanje, inovacije i nove tehnologije bila je niska i hrvatske tvrtke nisu bile uspješno integrirane u globalne lance vrijednosti. (OECD, 2021).

Tonula je prema dnu EU. Jedino je Bugarska u EU još iza Hrvatske. Kriza hrvatskoga gospodarstva u najvećem dijelu je rezultat vlastite ekonomske politike iz prethodnih razdoblja. Za razliku od "tipičnog" modela ekonomske politike, koji primjenjuju sve razvijene zemlje i koji se u svom naglašenom obliku primjenjuje u kriznim razdobljima, Hrvatska primjenjuje drugačiji model. Karakteristika tog modela je zamjena ciljeva i instrumenata ekonomske politike. U svim tipičnim modelima ekonomske politike ciljevi su: povećanje domaće proizvodnje, povećanje zaposlenosti, izvoza, realnog dohotka

građana i njegova ravnomjerna distribucija. Mjere, instrumenti i institucije ekonomske politike služe tim ciljevima (Tica i Bačić, 2020:14).

Hrvatsko gospodarstvo se za rast blagostanja i konkurentnosti trebalo transformirati, pa se najprije posegnulo za usmjeravanjem poduzetnika na domaću potražnju, regulacijom tržišta prepuštenoj nevidljivoj ruci, što je dovelo do asimetričnih informacija i većih nejednakosti u društvu. Za rast gospodarstva trebalo je ojačati konkurentnost, te na takav način i blagostanje u državi. Odrednice konkurentnosti su veoma važne i u pogledu rasta blagostanja, pa upravo iz navedenog proizlazi međuovisnost konkurentnosti i blagostanja. Više o odnosu konkurentnosti i blagostanja biti će u nastavku.

4.2. Blagostanje i konkurentnost

Ekonomski rast se može promatrati na više razina, globalno, na razini države, regija, županija, te na razini gradova. Na cjelokupan ekonomski rast Hrvatske utječe razvoj gospodarskih djelatnosti. Nadalje, faktori ekonomskog rasta Hrvatske mogu se tumačiti preko makroekonomskih čimbenika za analizu stabilnosti zemlje, na temelju kojih se vrši i analiza konkurentnosti zemlje. Konkurentnost je povezana sa blagostanjem. Što je zemlja konkurentnija, time je i veća razina blagostanja koje se u ekonomiji tumači kroz ekonomski rast.

Ekonomski rast i širenje ekonomskih kapaciteta je važno, ali ne i dostatno za ekonomski razvoj i ukupno blagostanje društva, kako se često ističe u akademskim krugovima. Ekonomski rast može potaknuti razvoj i ostvarenje blagostanja društva, ali i također imati nepovoljan utjecaj na njih. Da bi imao povoljan utjecaj na razvoj i blagostanje, ekonomski rast mora proizlaziti iz konkurentnosti koja će biti održiva tijekom vremena, ali i biti utemeljena na znanju, istraživanju i razvoju, kao i inovacijama, te u harmoniji s društvenim i ekološkim naslijeđem i željenom budućnošću (Cini et al. 2014:1).

Pojmovno određenje pojma konkurentnosti je vrlo zahtjevno jer postoje različiti oblici konkurentnosti koji se različito definiraju i imaju različito specifično značenje u pojedinim gospodarstvima.

Porter (2005:1) definira konkurentnost kao sposobnost nacionalne ekonomije u korištenju prirodnih resursa, fizičkog i ljudskog kapitala. Porterov model uključuje pet konkurentnih sila u koje spadaju pregovaračka moć kupaca, pregovaračka moć dobavljača, rivalitet među postojećim tvrtkama, prijetnja novih sudionika i prijetnja supstitutivnih proizvoda i usluga, a pomoću njega se opisuje proces nastojanja pomicanja industrije prema ekonomskim uvjetima savršene konkurencije.

Škuflić et al. (2011:2) daju definiciju konkurentnosti koja kaže da je „konkurentnost relativna sposobnost zemlje, industrije ili mikro subjekta da proizvodi proizvode ili pruža usluge bolje nego ostali sudionici na domaćem i/ili inozemnom tržištu“.

Prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj OECD-u (2011) konkurentnost je prednost ili pak nedostatak nacionalne ekonomije u prodaji proizvoda na međunarodnom tržištu. Sa gledišta industrije i tržišta tvrtke, na temelju zamjenjivosti proizvoda, imaju nekoliko oblika konkurencije. Poduzeće će biti konkurentno ako je razina njegovih troškova jednaka ili manja od razine konkurenata, uz pretpostavku ostvarivanja podjednake razine prihoda, odnosno ukoliko poduzeće održava troškove na razini konkurenta, ali uz realizaciju puno većih prihoda.

Agencija za investicije i konkurentnost izdvaja tri vrlo važna izvješća pomoću kojih je moguće mjeriti konkurentnost zemlja svijeta, a to su:

The Global Competitiveness Report – Izvještaj o globalnoj konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma;

Doing Business – Izvještaj Svjetske banke;

The World Competitiveness Yearbook – Svjetski godišnjak konkurentnosti Međunarodne organizacije za razvoj menadžmenta iz Laussane.

Cilj ovih izvještaja i istraživanja je osim mjerenja konkurentnost zemalja i praćenje njihovog napretka kao i davanje smjernica za unapređenje trenutne pozicije. Indeks globalne konkurentnosti kvantificira i određuje razinu konkurentnosti neke zemlje (Vurnek, Hodak i Bengez, 2019:82).

4.3. Faktori ekonomskog rasta Hrvatske

Osnovni pokazatelj ekonomskog rasta je BDP ili bruto domaći proizvod, prema kojem ekonomisti znaju koliko brzo raste ekonomija. I prije pandemije, Hrvatska je imala nisku razinu BDP-a, pa tako Ljubo (2019:902) u svom radu navodi da je u 2019. godini, prema bruto domaćem proizvodu po stanovniku, Hrvatska bila na predzadnjem mjestu Europske unije. Samo je Bugarska iza Hrvatske, ali ona posljednjih godina ima veće stope rasta od Hrvatske.

Navodi i kako uzrok hrvatske gospodarske stagnacije nije članstvo u Europskoj uniji, nego pogreške nacionalne makroekonomske politike i potpuni nedostatak industrijske politike, kao temeljne gospodarske politike. Kod donošenja novih mjera, ne analiziraju se pogreške starih mjera, ni uzroci današnje stagnacije, tako da se Hrvatska vrti u začaranom krugu nekonzistentnih politika.

Razina BDP-a nije nužan pokazatelj ekonomske uspješnosti zemlje, jer neke zemlje koje imaju visoku razinu BDP-a, ipak su nedovoljno razvijene. Stoga je nužno promatrati i razinu zaposlenosti, investicija, inovacija te dr.

Od izbijanja krize 2008. godine pa sve do 2014. godine, u Hrvatskoj se provodila stabilizacijska politika, koju je davne 1929. godine, uslijed pojave Velike depresije u SAD-u zagovarao J. M. Keynes. Politika stabilizacije je bila potrebna zbog niske razine BDP-a, sve do 2014. godine, kada je BDP bio niži od 1,5 %, pa je takvo razdoblje nazvano izgubljenim desetljećem (Obadić i Tica, 2016:19).

Osim BDP-a bila je visoka razina nezaposlenosti, slabi životni uvjeti, nezadovoljstvo životnim standardom, pa samim time i blagostanjem u državi. Nadalje, brojno stanovništvo je migriralo u susjedne zemlje koje su obećavale bolje sutra, a posebno je došlo do odljeva visokokvalificirane radne snage. Od 2014. godine slijedi blagi oporavak, koji teče do 2019. godine, a zatim se Hrvatska u 2020. godini vraća na gore stanje nego kakvim je bila zahvaćena u prethodnoj ekonomskoj krizi 2008. godine.

Ekonomski rast Hrvatske zahtjeva brojna ulaganja, posebno u poslovnu, tehnološku i obrazovnu infrastrukturu. Faktori ekonomskog rasta Hrvatske trebale bi biti inovacije (posebno tehnološke, u smjeru razvoja digitalizacije) u svim segmentima ljudskog djelovanja. Hrvatska ima problem javne nabave naprednih tehnoloških proizvoda, kao

i nisku dostupnost stručnih i visokoobrazovanih djelatnika, poput inženjera i znanstvenika, kao i nisku suradnju sveučilišta i industrije iz područja istraživanja i razvoja. S inovacijama je povezano i znanje, stoga je potrebno usmjeriti pažnju na edukacije i obrazovanje.

Prema izvješću Europske komisije u vezi s Europskim pregledom inovacija 2019. (*engl. European Innovation Scoreboard, 2019*), RH je zbog nedostatka visokotehnoloških, inovativnih izvoznih proizvoda i usluga u zaostatku za drugim zemljama članicama. Zbog lošijih pokazatelja vezanih uz inovacijsko okruženje i atraktivnost istraživačkog sustava i malog udjela ulaganja poslovnog sektora u istraživanje i razvoj, te nisku razinu rizičnog kapitala, pozicionirana je tek na 26. mjestu ljestvice (zemalja EU-a), svrstavajući se time u umjerene inovatore (Vlada Republike Hrvatske, 2020:48).

Nadalje, posebna pažnja treba biti usmjerena na povećanje razine zaposlenosti, odnosno na otvaranje novih radnih mjesta, te na zadržavanje postojećih. Hrvatska od 2013. ostvaruje prava kao i druge zemlje članice, kojima su namijenjena sredstva za unaprijeđenje regionalnog razvoja u području inovacija, obrazovanja i održivog rasta, čime se utječe na rast konkurentnosti, pa samim time i na ekonomski rast.

Svjetski gospodarski forum (WEF) svake godine objavljuje izvješća u kojima se nalazi konkurentna usporedba zemalja. Prema preciznoj metodologiji izračuna, koristi se globalni indeks konkurentnosti – GCI, koji obuhvaća ocjenjivanje dvanaest ključnih stupova konkurentnosti, koji su prikazani na Slici 2.

Slika 2.: Globalni indeks konkurentnosti - 12 stupova konkurentnosti

Izvor: Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Napokon napredak – Hrvatska skočila za 5 mjesta na ljestvici konkurentnosti*, 2019., dostupno na: <http://konkurentnost.hr/napokon-napredak-hrvatska-skočila-za-5-mjesta-na-ljestvici-konkurentnosti/> (19.04.2021.)

Prema prikazanoj Slici 2. Mudrinić (2012:4) opisuje 12 stupova konkurentnosti podjeljeno na četiri skupine: poslovno okruženje (institucije, infrastruktura, primjena ICT-a, i makroekonomska stabilnost), ljudski resursi (zdravlje, obrazovanje i vještine), tržišta (tržište proizvoda, tržište rada, financijski sustav, veličina tržišta), te inovacijski ekosistem (poslovna dinamika, kapacitet za inovacije). Hrvatska je u 2014. godini, po globalnoj konkurentnosti zauzela 77. poziciju, dakle doživjela je pad u odnosu na 2013. godinu kada je bila na 75. poziciji od ukupno 148 zemalja.

Konkurentnost Hrvatske se može, prema indeksu globalne konkurentnosti (Global Competitiveness Index – GCI), okarakterizirati kao slaba, posebice kada se uspoređuje sa susjednim zemljama.

Institut za razvoj poslovnog upravljanja (IMD) iz Lausanne, čiji je partner-institut Nacionalno vijeće za konkurentnost, objavio je rezultate „Godišnjaka svjetske konkurentnosti 2021.“. Hrvatska se u ovogodišnjem izvješću nalazi na 59. mjestu od ukupno 64 svjetske ekonomije, što je poboljšanje pozicije za jedno mjesto u odnosu na prošlu godinu kada je istraživanje obuhvaćalo 63 svjetske ekonomije. Tijekom posljednjih pet godina (2017.-2021.) pozicija Hrvatske na globalnoj ljestvici

konkurentnosti kreće se između 59. i 61. mjesta, što znači da zapravo stagniramo (Nacionalno vijeće za konkurentnost, 2021).

U Tablici 1. prikazana je konkurentnost Hrvatske u odnosu na EU u razdoblju od 2020. – 2021. godine. U skladu sa prikazanom Tablicom 1., primjetno je da je Hrvatska na posljednjem mjestu među članicama EU, iako je poboljšala svoje mjesto za jednu poziciju. Svoje pozicije značajno su poboljšale Slovačka, Mađarska i Rumunjska, koje se u odnosu na prošlu godinu sada nalaze na 50., 42. i 48. mjestu. Poljska bilježi pad pozicije za 8 mjesta pa je sada na 47. mjestu, Slovenija i Bugarska za 5 mjesta te su sada na 40. i 53. mjestu, dok je Češka pala za 1 mjesto te se sada nalazi na 34. mjestu.

Najbolje ocjene je Hrvatska u 2021. godini dobila u području gospodarskih rezultata, efikasnosti javnog sektora, efikasnosti poslovnog sektora i infrastrukture. Kao konkurentske slabosti navedena su područja međunarodne trgovine (pad za 10 mjesta), stranih ulaganja (pad za 18 mjesta), cijena (pad za 8 mjesta) i javnih financija (pad za 10 mjesta).

Tablica 1.: Konkurentnost Hrvatske u odnosu na EU, 2020.-2021.

Zemlja	Godina 2021.	Promjena u odnosu na 2020.
Češka	34.	-1
Slovenija	40.	-5
Mađarska	42.	+5
Grčka	46.	+3
Poljska	47.	-8
Rumunjska	48.	+3
Slovačka	57.	+7
Bugarska	53.	-5
Hrvatska	59.	+1

Izvor: izrada autorice prema: Nacionalno vijeće za konkurentnost, *IMD – Godišnjak svjetske konkurentnosti 2021.*, dostupno na: <http://konkurentnost.hr/imd-godisnjak-svjetske-konkurentnosti-2021/> (08.09.2021.)

Konkurentnost je izazov stalne utrke u težnji za produktivnošću, prosperitetom i poboljšanjem kvalitete života. Neke zemlje koje se nalaze visoko na ljestvici, očito su ozbiljno shvatile takav izazov, neke zemlje poput Hrvatske su tek na putu k tome. Kvaliteta obrazovanja u Hrvatskoj gotovo je na istoj razini kao i u zemljama članicama EU (Centar za javne politike i ekonomske analize, 2011).

Osnovno obilježje formalne obrazovne strukture u Hrvatskoj, jest manjak visokoobrazovanih. Iako je posljednjih godina zabilježen rast po pitanju visokoškolskog obrazovanja mladih, on je još uvijek nedostatan da bi utjecao na značajnije poboljšanje učinkovitosti obrazovnog sustava.

Cilj današnjih gospodarstva je da budu održiva, pa tako i hrvatskog. Za područje Europske unije razvijena je Strategija rasta Europa 2020. od strane Europske komisije (2010), te nakon nje strategija Održiva Europa 2030., unutar kojih održivo gospodarstvo, uz pametno i uključivo gospodarstvo, predstavlja jedan od tri prioriteta. Ciljevi održivog gospodarstva odnose se na rast zapošljavanja, inovacija, obrazovanja te drugih faktora putem kojih se utječe na rast ekonomije.

Za hrvatsko gospodarstvo posebno su važne inovacije, posebno tehnološke i ekološke inovacije. U širem području socijalne politike, Strategije Europa 2020. je fokus interesa usmjerila na zapošljavanje, obrazovanje te smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti, na temelju čega je pozornost usmjerena na manji broj pokazatelja ključnih u analizi neke države.

Premda Nacionalni provedbeni plan za socijalno uključivanje 2011.- 2012. polazi od ciljeva te strategije, izostaje cjelovita slika položaja Hrvatske u EU kontekstu, odnosno u kontekstu ostvarenja ciljeva strategije Europa 2020 (Puljiz et al., 2012:285).

Za daljnju analizu potreban je pregled pokazatelja za ostvarenje udjela ključnih ciljeva Strategije Europa 2020. Prema navedenom, neki pokazatelji koji utječu na rast konkurentnosti, su stopa rasta zaposlenosti, razina obrazovanja, stopa siromaštva, klimatske promjene i energetska održivost te dr.

U pogledu stope zaposlenosti, položaj Hrvatske među zemljama EU je zabrinjavajuć, te ima nisku ukupnu stopu zaposlenosti i ranog napuštanja obrazovanja. Udio osoba s tercijskim obrazovanjem u Hrvatskoj nije povoljan te iznosi niskih 24,3 %, iako ima

država koje imaju i manji postotak, poput Italije, Rumunjske i Slovačke (Puljiz et al., 2012, str. 286).

S ciljem odgovora na strukturne izazove hrvatskog gospodarstva i smanjivanje makroekonomskih neravnoteža, te postizanje ciljeva strategije Europa 2020. - Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast (Strategija Europa 2020.), RH je izradila Nacionalni program reformi (NRP) kojim su definirane mjere i aktivnosti koje će RH provoditi u narednih 12 do 18 mjeseci. Izradu ovogodišnjeg NPR-a koordinirala je Međuresorna radna skupina za Europski semestar, sukladno Odluci o koordinaciji aktivnosti unutar okvira za gospodarsko upravljanje Europske unije, a Vlada Republike Hrvatske (VRH) ga je usvojila Zaključkom na sjednici održanoj 27. travnja 2017. godine (Vlada RH, 2017:5-8).

Novonastali Nacionalni program reformi iz 2017. bio je usmjeren na tri glavna cilja koja su uključivala jačanje konkurentnosti gospodarstva, povećanje zapošljavanja i povezivanje obrazovanja s tržištem rada (s naglaskom na reforme školstva i na cjeloživotno obrazovanje), te održivost javnih financija, posebno u pogledu smanjenja dugova u zdravstvu i u pogledu održivosti mirovinskog sustava (Vlada RH, 2017:6).

Sukladno Nacionalnom programu reformi, ekonomska politika će se, kako u sadašnjosti, tako i u budućnosti, voditi s ciljem unaprijeđenja poslovnog okruženja, čime će se utjecati na kvalitetu javnog upravljanja i javnih politika. Na takav način će se uspostaviti temelji za poboljšanje indikatora konkurentnosti Hrvatske.

Reforme uključuju i odgovorno upravljanje i učinkovitije poslovanje trgovačkih društava i povećanje učinkovitosti javnih institucija. U Hrvatskoj je zapošljavanje nužan, ali ne i dovoljan uvjet, jer je Hrvatska već osjetila razdoblje ekonomskog rasta koji nije stvarao nova radna mjesta.

Da bi se smanjile nejednakosti, potrebno je strategiju temeljiti na tri stupa koja uključuju intenzivne investicije u ljudski kapital, odnosno obrazovanje, promociju uključivog zapošljavanja i osmišljavanje primjerene porezne i socijalno – redistributivne politike.

Svrha ekonomske aktivnosti jest povećanje blagostanja pojedinaca, a zaposlenost je ključna za to blagostanje. Pojedincima koji izgube posao nije važan samo gubitak prihoda nego i individualnog poimanja sebe. Nezaposlenost je povezana s nizom

problema i patologija, od više stope razvoda, više stope samoubojstava do veće učestalosti alkoholizma. Ta veza nije samo korelacija: postoji i uzročna povezanost. Neki pojedinci mogu ostati sretni i smisljeno “zaposleni” bez posla. No za mnoge je zaposlenost – činjenica da netko drugi priznaje njihov “doprinos” time što plaća doprinose za njih – važna (Stiglitz, 2003:217).

Prema navedenom, zaposlenost je veoma važna odrednica ljudskog blagostanja, sreće, te bogatstva u obliku stjecanja prihoda potrebnih za život.

Ukoliko prevladava visoka razina nezaposlenosti, tada postoji mogućnost razvoja brojnih socijalnih i zdravstvenih problema, koji dodatno mogu utjecati na povećanje troškova države, u obliku isplaćivanja naknada u vrijeme nezaposlenosti, izdataka za liječenja na trošak države, od depresija, stresom izazvanih bolesti, zatim društvenih nemira, obiteljskih svađa, krađa, te drugih kriminalnih radnji.

U Hrvatskoj je, prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (2021), u 2019. godini bilo 128 650 nezaposlenih osoba, u 2020. godini 150 824, te u 2021. godini (prema zadnjim podacima u travnju) 161 106 nezaposlenih.

Primjetan je porast nezaposlenosti u 2020. i 2021. godini, kao posljedica otpuštanja radne snage, uslijed pojave pandemije virusa Covid 19, kada su brojna poduzeća (poput turističkih), bila tokom 2020. zatvorena, ili danas ostvaruju manjak potražnje i prodaje, pa sa time i prihoda, kao i smanjenje potrebe za djelatnicima.

Općenito, da bi se u Hrvatskoj unaprijedila politika zapošljavanja, odnosno da bi se smanjio broj nezaposlenih, prema Nacionalnom programu, utvrđene su mjere aktivne politike zapošljavanja za 2019. godinu, kojim se utjecalo na smanjenje nezaposlenosti u odnosu na prethodnu 2018. godinu, za 16,2 %. U Tablici 2. prikazane su mjere politike zapošljavanja u koje su bili uključeni brojni korisnici.

Tablica 2.: Mjere aktivne politike zapošljavanja u 2019. godini

Mjera	Novo-uključeni do 31.12.2019.	Ukupni korisnici tijekom 2019.
Potpore za zapošljavanje	6.783	13.280
Potpore za stjecanje prvog radnog iskustva (pripravništvo)	1.951	3.974
Potpore za usavršavanje	996	1.221
Potpore za samozapošljavanje	8.723	15.069
Obrazovanje nezaposlenih	3.359	6.035
Osposobljavanje na radnom mjestu	578	759
Stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa	3.381	9.280
Osposobljavanje za stjecanje odgovarajućeg radnog iskustva 30+	60	180
Javni rad	3.366	7.118
Potpore za očuvanje radnih mjesta	2.446	2.446
Stalni sezonac	5.283	7.534
UKUPNO	36.926	66.896

Izvor: Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program reformi 2020.*, Zagreb, 2020., str. 47., dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2020/Travanj/227%20sjednica%20VRH/Novi%20direktorij/227%20-%201.pdf> (23.04.2021.)

Prema prikazanoj Tablici 2. mjere aktivne politike zapošljavanja za 2019. godinu obuhvaćale su potpore za samozapošljavanje i za zapošljavanje koje su imale najveći broj korisnika, zatim stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa, mjere za stalne sezonce, potpore za usavršavanje i za očuvanje radnih mjesta, te druge navedene mjere. Problem s kojim se susreće aktivna politika zapošljavanja u Hrvatskoj veže se uz financijsku potporu, ali se ne odustaje od iznalaženja potrebnih sredstava za uključivanje novih korisnika. Navedene mjere su korisne za očuvanje postojećih radnih mjesta, za otvaranje novih, te za pružanje podrške mladima koji nemaju iskustva u svojoj struci nakon završetka školovanja, što je veoma pogodno za zadržavanje mlade obrazovane populacije u državi, odnosno za smanjenje mogućnosti migracija mladih u inozemstvo.

4.4. Ekonomska nejednakost u Hrvatskoj prema stajalištima Thomasa Piketty-a – značajnog teoretičara 21. stoljeća

Pikettyeva teorija ekonomske nejednakosti se temelji na neoklasičnoj ekonomskoj teoriji (npr. Samuelsona i Solowa, te dr.), koja se bavila pitanjima kapitala i distribucijom dohotka prema određenoj kamatnoj stopi. Za Pikettya porezi nisu ništa novo, jer su postojali i u vrijeme feudalizma, nego smatra da bi se danas oporezivanje trebalo proširiti i na druge oblike kapitala, posebno na financijsku industriju. Prema Pikettyu, povijest nejednakosti ovisi o predodžbama ekonomskih, političkih i socijalnih aktera, što nije pravedno, jer oni kreiraju povijest kako njima odgovara.

Dinamika raspodjele bogatstva pokreće snažne mehanizme, koji izmjenično djeluju u smjeru konvergencije i divergencije, te ne postoji nikakav prirodni i spontani proces koji bi trajno spriječio tendencije destabilizacije i nejednakosti (Piketty, 2014:32).

Piketty (2014:54) se bavi pitanjima dohotka koji podrazumijeva ukupne dohotke, kojima raspolažu pojedinci u jednoj godini, bez obzira na pravni oblik tih dohodaka, te se usko povezuje sa pojmom BDP-a, koji predstavlja ukupna dobra i usluge na teritoriju jedne države. Među navedenim pojmovima postoje razlike, jer da bi se izračunao nacionalni (državni) dohodak, potrebno je od BDP-a oduzeti deprecijaciju kapitala, koji je omogućio ostvarenje proizvodnje (oprema, zgrade, računala, strojevi te dr.).

Nejednakost dohotka mjeri se najčešće na temelju Kuznetsovog teorema i na Lorenzovoj krivulji. Piketty (2014:19) navodi da bi se „prema Kuznetsovoj teoriji, nejednakost dohotka trebala spontano smanjivati u naprednijim fazama kapitalizma, bez obzira na odabir ekonomske politike ili druge razlike među zemljama, i zatim se stabilizirati u nekoj prihvatljivoj razini“. Prema navedenom, Piketty smatra da bi Kuznetsova teorija trebala predstavljati čarobni svijet u kojem bi trebalo samo pričekati da ekonomski rast svima donese korist, međutim njegovi radovi su se odnosili samo na SAD sa podacima o poreznim prijavama za povrat poreza i o nacionalnom dohotku s početka 19. st., pa se teorija ne može koristiti u svim gospodarstvima, posebice u nerazvijenim ili u onima u fazama tranzicije, također nije primjerena za današnje vrijeme, dapače baš suprotno, kada se u gospodarstvima bilježi ekonomski rast, ipak jaz između bogatih i siromašnih raste, odnosno nejednakost dohotka danas postaje sve veća.

Osvrćući se na Pikettyjev Kapital, Šonje (2014:137-139) navodi „šest potencijalno važnih pouka“ koje se mogu izvući iz Kapitala a da se u obzir uzme „političko i ekonomsko stanje u današnjoj Hrvatskoj:

1. **Istraživanje nejednakosti.** U Hrvatskoj nemamo dobrih, ozbiljnih i kontinuiranih istraživanja i istraživača nejednakosti. Ovo bi mogao biti poziv da se takva istraživanja pokrenu, ali i upozorenje da svaka rasprava o ovim pitanjima, ako se uskoro pokrene, još dugo neće biti utemeljena na podacima i provjerenim stavovima.
2. **Starenje stanovništva.** S obzirom na tempo starenja stanovništva i emigraciju, bavljenje posljedicama starenja stanovništva iznimno je bitno. Hrvatski ekonomisti se, međutim, ne bave tom temom, osim na marginama.
3. **r>g.** S visokim stupnjem sigurnosti možemo zaključiti da ovaj odnos u zadnjih desetak godina u Hrvatskoj ne vrijedi, s obzirom na pogreške u alokaciji kapitala (graditeljstvo, nekretnine) i posljedično dramatičan pad vrijednosti dionica i nekretnina te rast rizika državnih obveznica.
4. **Progresivno oporezivanje dohotka.** U kontekstu gornjih dohodaka koje Piketty spominje za SAD i razvijeni dio EU-a (od 500.000 ili milijun dolara ili eura godišnje naviše), odgovarajući pragovi za Hrvatsku kretali bi se, približno, između 200 i 400 tisuća eura godišnje i više. Alternativno, može se procijeniti pragove za gornjih 1 i 0,5 posto dohodaka (koji su kod nas bitno niži od gornjih iznosa jer je i raspodjela u tom dijelu vjerojatno ujednačenija). Veoma je važno u našem, populizmu sklonom, političkom ambijentu imati na umu da Piketty govori o najvišim ekstremnim dohocima, a ne o umjereno visokim razinama primanja, koje naši populističari smatraju „previsokima“, a zbog čega s graničnih 40 posto oporezujemo dohotke na smiješno niskim razinama i na taj način destimuliramo rad stručnjaka koji su daleko ispod Pikettyjeva pravedničkog praga.
5. **Progresivno oporezivanje kapitala.** Parcijalno progresivno oporezivanje kapitala može donijeti više štete nego koristi zbog bijega kapitala, kao što je dokazao slučaj Francuske. Može se pretvoriti i u suprotnost – efektivno oporezivanje može postati regresivno, jer veći kapital lakše bježi. Hrvatska u rješavanju ovog pitanja treba slijediti praksu EU-a, jer bi se autonomni porezni

potezi mogli pokazati kontraproduktivnima. Ipak živimo u svijetu mobilnog kapitala.

6. **Progresivan porez na nasljedstvo.** O ovome bi vrijedilo raspravljati, bez obzira na velike političke i tehničke poteškoće u provedbi. U našoj su kulturi štednja i ulaganje za djecu duboko ukorijenjeni. Najčešći pojavni oblik je ulaganje u nekretnine za slijedeće generacije. Visok i progresivan porez na nasljedstvo stoga bi „zagrizao“ u neke temeljne vrednote i preferencije ljudi (homogena obitelj u nekretnini koja objedinjuje međugeneracijske interese). Međutim, nekoliko argumenata, osim onih koje iznosi Piketty, govori u prilog progresivnog poreza na nasljedstvo ako zanemarimo potencijalne tehničke poteškoće njegova uvođenja. Prvo, dovoljno visok porez na nasljedstvo mogao bi potaknuti starije ljude na veću potrošnju financiranu smanjenjem glavnice. Najbogatiji bi imali poticaja ranije smanjiti radni angažman i otvoriti prostor mlađima. Drugo, malobrojni nasljednici koji računaju na nasljedstvo kao izvor lagodnijeg života morali bi se aktivnije angažirati na tržištu rada i zatomiti preferenciju luksuza, na koju se lako navikavaju ako računaju da će na temelju nasljedstva moći nastaviti s lagodnim navikama. Treće, naše egalitarne preferencije samo su jednim dijelom naslijeđe povijesti i socijalizma; djelomice je riječ o uvjerenju da dio „privatizacijskih pobjednika“ iz devedesetih nije na te pozicije stigao na moralan, zaslužen način. Intervenciju države u prijenos imovine stečene privatizacijom na sljedeću generaciju većina će vjerojatno smatrati pravednom, što će s vremenom dovesti do lakšeg društvenog prihvaćanja nejednakosti u raspodjeli bogatstva, jer će se manji dio nejednakosti smatrati dijelom nezaslužene privatizacijske preraspodjele. Četvrto, progresivan porez na nasljedstvo može se učiniti politički prihvatljivim ako se odredi razmjerno visok neoporeziv prag. Na pitanje treba li prag neoporezivosti postaviti na 100, 200, 500 tisuća ili milijun eura, nema odgovora do Pikettyjeva: nema formule, nema ekonometrije, postoji samo demokratski eksperiment. U mladoj hrvatskoj demokraciji u kojoj vlada populizam mnogi će se bojati eksperimenta s porezom na nasljedstvo. I to s pravom, jer ne treba podcijeniti snagu iritacije i zavisti, i pretpostaviti neku mistiku demokratske rasprave koja uvijek dovodi do najboljih rješenja. No, druge mogućnosti nema. Bez obzira na sve brojne političke i tehničke poteškoće, oporezivanje nasljedstva je duh iz Pikettyjeve boce kojeg možda ima smisla pustiti“.

4.5. Ekonomska nejednakost u turizmu - djelatnosti o kojoj je hrvatsko gospodarstvo ovisno

Gospodarska djelatnost koja ima iznimno veliki utjecaj na rast hrvatskog gospodarstva je turizam, koji u ukupnom hrvatskom BDP-u sudjeluje sa udjelom od oko 20 %. Postoje brojne djelatnosti koje su unaprijedile ljudske živote, odnosno životne uvjete, a jedna od njih je i turizam koji povezuje veći broj djelatnosti, iz čega proizlazi i multiplikativna funkcija turizma.

Piketty (2014:107) u svom radu navodi da turizam omogućuje povećanje „zaposlenosti u trgovini, hotelima, kavanama i restoranima, u kulturi i razonodi, te je u usponu, i čini više od 20 % ukupne zaposlenosti“. Nadalje, za rast turizma su važne inovacije, posebno informatičke tehnologije, ali smatra se da danas imaju značajno nizak rast, ne mijenjaju produktivnost ukupnog gospodarstva i načine proizvodnje u mjeri u kojoj bi mogle, te smatra da je rast inovacija nepredvidiv u budućnosti kao i rast stanovništva (Piketty, 2014:111).

Danas se razvoj turizma pod utjecajem različitih faktora odvija različitim intenzitetom i različitom dinamikom, pa se tijekom ekonomskog razvoja mijenjaju odnosi proizvodnje i proizvodnih resursa. Poseban naglasak se stavlja na distribuirani rad i kapital u turizmu. U turizmu se alokacija rada i alokacija kapitala obavljaju prema netržišnim kriterijima, stoga je potrebno mijenjati turističku politiku i stupanj djelovanja turističkog tržišta rada i kapitala.

Ubrzani gospodarski razvoj, uvjetovan razvojem tehnologije i automatizacijom proizvodnje, koje uvelike zamjenjuju ljudski rad, dovodi do viška radne snage u primarnom i sekundarnom sektoru, što je jedan od razloga porasta nezaposlenosti, osobito u razvijenim zemljama. Nastali višak radne snage dijelom se apsorbira u tercijarnom sektoru pa tako i u turizmu, koji, zbog njegove fragmentiranosti i složenosti, nije moguće svrstati niti u jednu standardnu ekonomsku kategoriju, već ga je potrebno promatrati kao sustav koji povezuje brojne gospodarske grane i djelatnosti (Bartoluci i Ferjanić-Hodak, 2017).

Smanjivanje svjetske nejednakosti bogatstva može se vršiti i politikom imigracije. To je jedan od miroljubivijih oblika reguliranja nejednakosti jer je ponekad jednostavnije

umjesto kapitala pustiti da se seli rad, odnosno, ljudi koji taj rad izvode (Altaras-Penda, 2015:172).

Turizam je djelatnost koja nudi veliki broj radnih mjesta, pa se ljudi iz nerazvijenih područja sele u potrazi za radom u razvijenije krajeve, u slučaju Hrvatske uglavnom u priobalno područje koje je u vrijeme sezone posjećeno od strane velikog broja turista.

Za analizu utjecaja ekonomske nejednakosti na turizam, uglavnom se promatraju makroekonomske varijable poput društvenih proizvoda, zaposlenosti u turizmu, investicijska ulaganja, proizvodnost rada i kapitala, intenzitet kapitala, kvalifikacijska i obrazovna struktura zaposlenih, dohodak (plaće) od turističkih djelatnosti, koncentracija rada u atraktivnim pomorskim i planinskim područjima, rad je sezonskog karaktera pa slijedom navedenog dolazi i do migracija u potrazi za poslom, broj dolazaka, turistička potrošnja, broj noćenja te dr.

Na broj turističkih putovanja, odnosno na broj njihovih dolazaka, utječe nejednakost u visini dohotka pojedinaca. Oni koji imaju veći dohodak imaju mogućnost otputovati u neku destinaciju, dok oni sa niskim dohotkom nemaju mogućnost odlaska na odmor, pa većina ljudi koji žive u neimaštini ili imaju dovoljno za preživljavanje, nikada nisu otputovali izvan granica svoje države.

U Hrvatskoj je u 2017. godini pokrenuto istraživanje Nezavisnog sindikata znanosti i visokog obrazovanja o nejednakosti plaća, koji smatra da je nejednakost vrlo bitna, ali nedovoljno istražena tema.

Preliminarni rezultati pokazuju trend rasta nejednakosti, a također daju podlogu da se govori o značajnoj koncentraciji novca kod izvjesne manjine. Tim Sindikata znanosti odabrao je plaće kao mjeru nejednakosti zato što za plaće postoje najkonkretniji podaci, za razliku od podataka o dohocima ili imovini, a ujedno su i „osnovni izvor dohotka stanovništva, određuju veličinu i strukturu potrošnje, govore o alokativnoj efikasnosti tržišta rada, daju naznake o efektima obrazovanja i brojnim drugim karakteristikama pojedinca. Plaće su i odrednica buduće nejednakosti pojedinca, o njima ovise mirovine“ (Vragolović, 2020).

Nejednakost plaća se u Hrvatskoj povećala od 2013. godine, kada je ušla u Europsku uniju. Analiziranjem plaća utvrđeno je da siromašniji sloj ljudi često ostaje bez posla, u

potraži za poslom, opet pronalaze posao ali uvijek sa niskim plaćama, dok se broj bogatijih povećava i da nestaje srednji sloj, uslijed čega nastaje veća nejednakost između onih koji imaju i onih koji nemaju, odnosno između najbogatijih i najsiromašnijih.

U postojećem ekonomskom sistemu se proizvodi nejednakost. Naime, ekonomski sistem u kojem dominira privatno vlasništvo, ma što god nam poručivali neoliberalni ekonomisti, svojim mehanizmima dovodi i do privatnog prisvajanja društvenog rada. Takvo prisvajanje onda rezultira nejednakom preraspodjelom i dohotka i imovine. Prvi korak borbe protiv toga je kontrola ponude radne snage, a to se postiže sindikalnim organiziranjem i povezivanjem (Vragolović, 2020).

Prema navedenom, stanovništvo, uslijed nezaposlenosti i niskih dohodaka, nema mogućnost ili ne odlaze često na turistička putovanja unutar i izvan destinacije, stoga zaposlenost i visina dohotka određuju broj dolazaka, kao i turističku potrošnju. Navedeno je posebno bilo izraženo u vrijeme krize nakon 2008. godine kada je u porastu bila stopa nezaposlenosti, pa je međunarodni broj dolazaka u 2009. godini bio u padu, međutim već naredne 2010. godine dolazi do oporavka.

U turizmu je zaposlenost uglavnom sezonskog karaktera, što utječe na neravnotežu turističke ponude, te na tržište rada, jer se ponuda za radom povećava u ljetnim mjesecima.

Nadalje, problem radne snage predstavljaju neprimjerene kvalifikacije radne snage, te nemar poslodavaca po pitanju ulaganja u obrazovanje zaposlenika (kratko rade kod njih pa se smatraju da je nepotrebno ulagati u sezonske zaposlenike).

Većina zaposlenika u turizmu su osobe ženskog spola jer je turizam takva djelatnost koja je primjerenija za žene nego za muškarce (primjerice u hotelijerstvu, na odjelima prehrane, pića, na recepciji, u administraciji) pa tu dolazi do nejednakosti uvažavanja muških zaposlenika u turizmu, te do nejednakosti prema ukupnom broju zaposlenih žena u odnosu na druge sektore.

Globalna financijska i ekonomska kriza reflektirala se u smanjenju međunarodnih turističkih dolazaka u 2009. (pad od 4% u odnosu na 2008), ali se u 2010. dogodio snažan oporavak međunarodnih turističkih dolazaka, s porastom od gotovo 4%.

Prosječna stopa rasta dolazaka tijekom razdoblja između 2005. i 2014. bila je 3,8%. S dodatnih 46 milijuna svjetskih turista (+4,3%), 2014. je peta godina u nizu (od financijske krize 2009.) čvrstog rasta koji prelazi dugoročnu prosječnu stopu rasta (+3,3% godišnje). Istaknuta karakteristika modernog međunarodnog turizma jest, dakle, njegova otpornost (Šimundić i Kuliš, 2016:66).

Prema navedenom se može zaključiti da je turizam djelatnost na koju utječu krizna ekonomska razdoblja, u kojima je smanjena zaposlenost i razina dohotka. Bez obzira na prijetnje iz okruženja, turizam se brzo oporavlja, pa je iznimno pogodan po pitanju utjecaja na ekonomski rast jer generira oko 9 % globalnog BDP-a i velik broj poslova, stoga se potiče njegov razvoj u svim gospodarstvima.

Da bi rasla ekonomija neke države, potrebno je da troše građani i država, odnosno potrebno je da dolazi do potražnje za robama i uslugama koje se nude na tržištima.

U makroekonomskim terminima, potrošnja međunarodnih posjetitelja računa se kao potrošnja za destinacijsku zemlju (prihodi) i kao izvoz (potrošnja) za zemlju porijekla posjetitelja. Razlika između prihoda i potrošnje međunarodnog turizma mjeri neto bilancu usluga po osnovi putovanja, stoga turizam u mnogim zemljama pridonosi ravnoteži nacionalne bilance plaćanja. Nadalje, potrošnja stranih turista povezana je s razinom proizvodnje i prihoda u gospodarstvu. Turizam generira prihode za javni i privatni sektor putem poreznih prihoda i plaća. Posljedično, turizam stvara mogućnosti za zapošljavanje te potiče privatne investicije i javnu potrošnju popraćenu rastom proizvodnje u gospodarstvu (Šimundić i Kuliš, 2016:67).

U vrijeme ekonomske krize 2009. godine, potrošnja domaćih i inozemnih turista je bila u padu na međunarodnoj razini, kao posljedica smanjenja zaposlenosti i dohotka, pa su turisti bili slabi potrošači. Pad potrošnje u Hrvatskoj najviše je bio uočljiv kod potrošnje izvan usluge smještaja. Nadalje, pad potrošnje zabilježen je u sektoru hoteli (za 5 % u 2009. u odnosu na 2008. godinu).

Zbog navedenog se u narednim razdobljima mijenjala turistička destinacijska politika po kojoj su nastali raznolikiji turistički proizvodi, paketi doživljaja izvan glavne sezone, te je formiran nacionalni lanac maloprodaje suvenira, lokalnih i autohtonih proizvoda, s ciljem povećanja potrošnje. Nakon 2009. godine potrošnja se povećava u skladu s

ekonomskim zbivanjima i zbog provođenja jače turističke politike kojom se promovirala Hrvatska u svijetu.

U Hrvatskoj se od strane Ministarstva turizma (2017) provode istraživanja stavova i potrošnje turista, a zadnje dostupno istraživanje je „*Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Ljeto 2017.*“ Prema navedenom istraživanju prosječna dnevna potrošnja turista iznosi 79 eura po osobi i noćenju što predstavlja rast od oko 19 posto u odnosu na 2014. godinu, kada je iznosila 66 eura.

U strukturi prosječnih dnevnih izdataka, 49 posto se odnosi na uslugu smještaja, 17 posto na uslugu hrane i pića izvan usluge smještaja, a 34 posto na sve ostale usluge. Dok su izdaci za smještaj porasli za oko 7 posto, izdaci na sve ostale usluge porasli su 33 posto, odnosno povećana je važnost potrošnje turista u destinaciji. Najviše su u prosjeku trošili gosti iz SAD-a (158 eura), Velike Britanije (139 eura), Španjolske (126 eura), Rusije (121 eura), te gosti iz skandinavskih zemalja (119 eura).

Dakle, potrošnja u turizmu nije otporna na krizne ekonomske situacije pada nezaposlenosti, s time i dohotka. Koliko će se trošiti u nekoj destinaciji određeno je prema količini novčanih sredstava koja posjeduju turisti, pa će na temelju istih biti određeno kupovanje smještajnih kapaciteta (od elitnih hotelskih smještajnih jedinica, smještaj u vilama, privatne kuće, apartmani ili pak smještaj u kampovima), kupovanje hrane i pića u trgovinama ili pak odlazak na objed u restoran ili neki bar, kupovanje suvenira, nakita, te drugih predmeta koji se nude u turističkoj prodaji.

Visina dohotka određuje potrošnju, pa bogati imaju dovoljno sredstava za luksuzne odmore (zimovanja i ljetovanja u luksuznom smještaju, preferiraju udaljenije i egzotičnije destinacije, jahte, skupi automobili, putovanja zrakoplovima, skupi restorani te dr.), srednji sloj, koji je skoro istrijebljen, troši tokom višednevnog putovanja na osnovne potrebe tokom putovanja (preferiraju smještaj u povoljnim apartmanima i kampovima, hotelima koji su nisko kategorizirani i jeftini, kuhaju hranu u smještajnim objektima, manje troše na suvenire, odjeću, izlaske) ili su skloniji organiziranim jednodnevnim izletima, dok siromašni nemaju ušteđenih financijskih sredstava za odlazak na odmor, a u druge gradove ili države putuju rijetko ili samo kada moraju (posjet rodbini, prijateljima, zbog zdravlja, u vjerske svrhe, zbog posla, te dr.).

Dob je jako bitan faktor potrošnje. Prosječna dob turista u Hrvatskoj je oko 41 godina starosti. Više od polovice posjetitelja je u dobi između 30 i 49 godina, mlađih od 30 godina je oko 19 % od ukupnih posjetitelja dok je oko 17 % posjetitelja starijih od 50 godina. Mlađi od 30 godina su slabi potrošači, umirovljenici troše najviše u predsezonskim i postsezonskim razdobljima, dok posjetitelji srednje dobi između 30 i 49 godina, troše najviše jer u toj skupini ima najviše parova i obitelji koje imaju visoke zajedničke dohotke (parovi su zaposleni i imaju mogućnosti uštede financijskih sredstava).

U vrijeme krize, ulaganja su rizična i uvijek su u padu pa se navedeno održava negativno na ekonomski rast. U Hrvatskoj je turizam najrazvijenija gospodarska djelatnost koja jako utječe na ekonomski rast.

Bartoluci i Ferjanić Hodak (2017, op.cit.) u svom radu navode da je jedna od temeljnih funkcija turizma, funkcija zapošljavanja, odnosno generiranje novih radnih mjesta u sklopu temeljnih gospodarskih djelatnosti u sustavu turizma, ali i nizu ostalih gospodarskih djelatnosti koje su u funkciji opskrbnog sustava djelatnostima, koje izravno pružaju usluge posjetiteljima. Autori također navode i da se zapošljavanje u turizmu često koristi kao alat za poticanje rasta i razvoja ekonomije jer, predstavlja područje u kojem se stvara najviše radnih mjesta u svijetu, zbog čega ima velik značaj kako za razvijene, tako i za nerazvijene zemlje.

Pogodnost turizma za stvaranje ekonomske jednakosti je u tome što pruža mogućnost zapošljavanja starijim osobama koje inače teško pronalaze posao. Nadalje, problem nejednakosti u turizmu su plaće, dohodak od rada u vrijeme sezone, koji je neprimjeren za obavljanje turističkih djelatnosti, odrađuje se i puno prekovremenih sati, koji nisu primjereno isplaćeni.

Niske plaće se isplaćuju i nekvalificiranim djelatnicima, sa niskim stupnjem obrazovanja. Tijekom sezone je potražnja za radnicima velika, ali ponuda djelatnika na tržištu rada nije dostatna za popunjavanje svih potrebnih kapaciteta, pa se svake godine zapošljava sve veći broj djelatnika iz susjednih zemalja, koje imaju nizak životni standard, koji su jeftinija radna snaga od domaće radne snage.

Domaće stanovništvo izbjegava rad kod lokalnih poduzetnika u turizmu zbog fizičkog izrabljivanja i niskih plaća, dok su inozemni djelatnici ili djelatnici iz nerazvijenih

područja određene zemlje zadovoljni samom činjenicom da imaju posao pa pristaju i na nehumane uvjete poput zajedničkog smještaja velikog broja djelatnika u malenom prostoru, pristaju na rad za niske satnice, na prekovremeni rad te dr.

Bez kvalitetne edukacije i primjerenih kvalifikacija nije moguće pružiti kvalitetnu uslugu, stoga se i tu javlja nejednakost – turizam je djelatnost u kojoj je kvaliteta usluga iznimno važna zbog ponovnog vraćanja gosta ili zbog stvaranja pozitivne reputacije kod privlačenja potencijalnih gostiju na preporuku onih kojih su u destinaciji već boravili. Navedene stavke utječu i na imidž destinacije.

Hrvatska je destinacija koja je pogodna za ulaganja stranim investitorima. Ima pregršt prirodnih ljepota i područja pogodnih za turizam, koja su trenutno zapuštena i neiskorištena, a imaju potencijala za rast ukoliko se uloži u njih, te područja koja su već uređena, ali im je potrebna rekonstrukcija. Investiranje u Hrvatsku je bilo u padu u vrijeme krize, međutim, danas je u sve većem rastu, ali ipak u nedovoljnoj mjeri.

Rekonstrukcijom i valorizacijom objekata moguće je unaprijediti nerazvijena područja, u priobalnom dijelu ali i na kontinentu. Brownfield (eng.) (investiranje u već izgrađene prostore koji su zakonski i ekonomski nerentabilni, zapušteni su; turistička, vojna, industrijska i prometna infrastruktura; npr. Muzil u Puli, Delta u Rijeci, Draga u Šibeniku, Brodotrogir, Gruž u Dubrovniku te dr.) i greenfield (eng.) (investicije kojima se pokreće razvoj na prethodno neuređenom području) projekti su od iznimnog značaja za rast turizma. Brownfield (eng.) projekti su posebno važni za priobalno područje, dok se za greenfield (eng.) investicije smatra da su važne ali nemaju pozitivne projekcije jer im je osnovna motivacija profit pojedinaca koji kupuju zemljište koje je ne gradivo, pa ga zatim preprodaju, te ostvaruju zaradu na njemu.

Kalebić (2017) navodi podatak da se 2017. godine u hrvatski turizam uložilo „oko 800 milijuna eura, prvenstveno u brownfield (eng.) investicije. No potrebna su i greenfield (eng.) ulaganja koje će se pretežito realizirati na državnoj imovini i na području jedinica lokalne samouprave. Za privlačenje greenfield investicija uvjete mora stvoriti država, ali je potrebna i dobra suradnja s lokalnim vlastima“.

Prepreka razvoju brownfield (eng.) i greenfield (eng.) investicija su hrvatski zakonski okviri koji još uvijek nisu u dovoljnoj mjeri usklađeni sa zakonskom regulativom EU, nadalje prevladava neravnoteža zbog nepredvidivosti gospodarske politike i

administracijskih barijera, stoga je potrebno stvoriti bolju investicijsku klimu na temelju reformi. Hrvatski turizam je, kao i sve druge djelatnosti u Hrvatskoj, ali i u svijetu, jako pogođen pandemijom virusa Covid 19 koji je štetno utjecao na ulaganja, na zapošljavanje, na smanjenje BDP-a te na druge ekonomske pokazatelje, o čemu će više riječi biti u nastavku.

4.6. Utjecaj pandemije virusa Covida 19 na ekonomiju blagostanja u Hrvatskoj

Početak 2020. godine obilježen je izbijanjem globalne pandemije izazvane djelovanjem virusa Covid 19, koji je štetan i opasan za ljudsko zdravlje.

Pojava virusa je negativno utjecala na ekonomsko stanje gospodarstava u cijelom svijetu, jer suzbijanje širenja virusa zahtjeva strogo distanciranje, odnosno bez kontaktno, nošenje maski, strogo održavanje higijene (dezinfekciju ruku i svih površina u zatvorenim prostorima), mjerenje temperature na ulazu u brojne javne objekte (bolnice, banke, vrtiće, škole te dr.), pa čak i zatvaranje granica, što se negativno odrazilo na tržišta roba i usluga, te na tržište rada.

Usljed mjera strogog distanciranja došlo je do brojnih zastoja koji su se negativno odrazili na otpuštanje zaposlenika, na smanjenje potrošnje, BDP-a, ulaganja, na rast stope kriminala, krađa, nemira na ulicama, na povećanje siromaštva te dr.

Najnovija i najneposrednija „prijetnja smanjenju siromaštva, COVID-19, pokrenula je svjetsku ekonomsku katastrofu, čiji se udarni valovi i dalje šire. Bez adekvatnog globalnog odgovora, kumulativni učinci pandemije i njezinih ekonomskih posljedica, oružanih sukoba i klimatskih promjena dovest će do visokih ljudskih i ekonomskih troškova i u budućnosti. Najnovije istraživanje Svjetske banke (2021) sugerira da će se učinci trenutne krize gotovo sigurno osjetiti u većini zemalja do 2030. godine. U tim uvjetima cilj je dovesti globalnu stopu apsolutnog siromaštva na manje od 3 % do 2030. godine, koliko je već iznosila prije epi – krize, što je sada i u skorijoj budućnosti nedostižno, posebno ne bez političke akcije. Povijest nas je naučila koje akcije mogu pomoći u suočavanju sa ovakvom krizom (Svjetska banka , 2021).“

Kriza koja je prethodila ovoj krizi zbilja se 2008. godine (Velika recesija), kao i brojne krize prije nje, poput krize iz 1929. godine (Velika depresija), koja je izbila u SAD-u, te

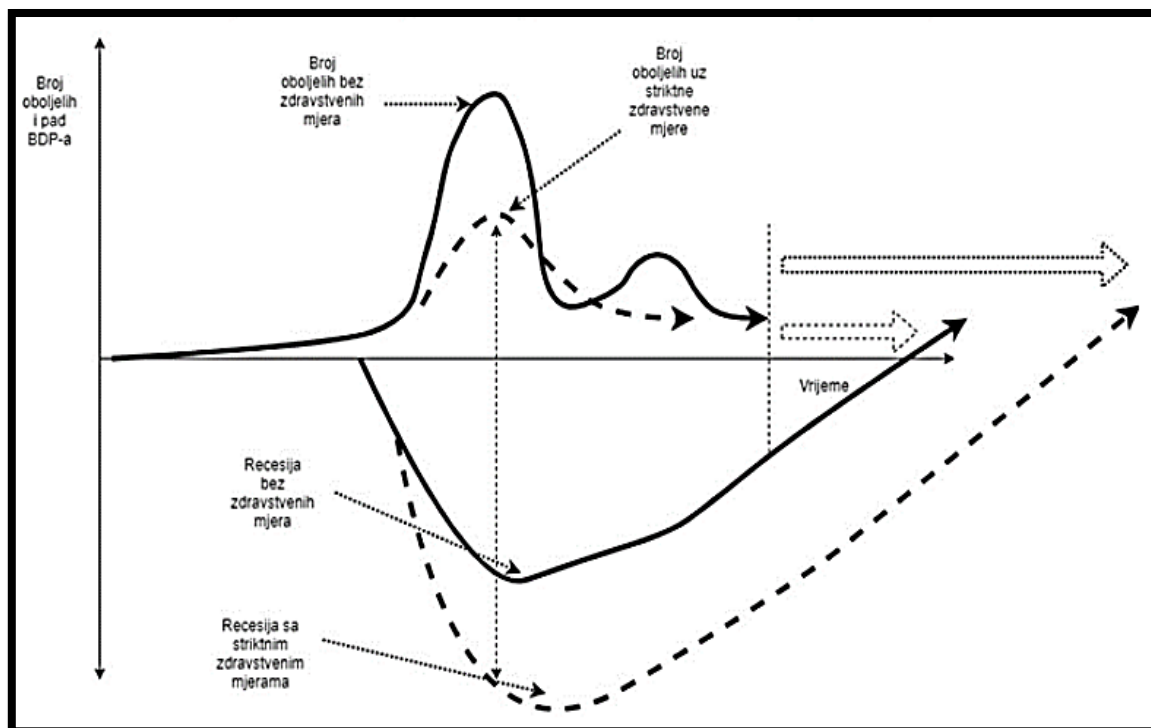
se prelila na cijeli svijet u kratkom vremenu, i imala razoran utjecaj na svjetska gospodarstva koja su se godinama oporavljala od njenih šokova. Poučeni prošlim krizama, ekonomisti mogu primijeniti metode koje su korištene i u prošlosti za oporavak gospodarstava.

Čavrak (2020:5) u svom istraživanju navodi da je Hrvatska od svih europskih zemalja „imala najsporiji izlazak iz zadnje financijske krize koji je trajao punih šest godina. Ta je situacija iscrpla resurse kućanstava i poduzeća te ograničila fiskalne kapacitete države za aktualnu intervenciju. Uz te nepovoljne elemente, u ovoj situaciji postoji i jedan povoljan kojeg mnoge europske države nemaju. A to je nacionalna valuta kuna! Međutim, u pogledu prednosti valutnog suvereniteta kune, postoje gotovo nepremostive razlike. Vlada i HNB čvrsto vjeruju u prednosti zamjene kune eurom i nastoje, čak i u ovoj nikad viđenoj krizi, sačuvati plan ubrzanog uvođenja eura.“

Valutni suverenitet najprije je istican kao nedostatak za izlazak iz krize, međutim, praksa je pokazala je da je isti potrebno koristiti kao prednost, jer su brojne zemlje korištenjem paketa kojima je valutni suverenitet temelj, uspjele oporaviti gospodarstvo.

U Hrvatskoj je zdravstveni šok utjecao na gospodarski šok, što se može predočiti krivuljom pandemije Covid 19 i krivuljom recesije, koje su ilustrirane na Slici 3. Prema prikazanoj Slici 3. iznenadan zastoj gospodarstva, tzv. „*lockdown*“ (engl.), utjecao je na pad brojnih ekonomskih čimbenika, kao posljedica narušavanja zdravstvenih čimbenika. Naglo povećani troškovi u zdravstvu utječu negativno na gospodarske šokove i na produbljenje ekonomske krize, zbog zaustavljanja brojnih djelatnosti, ili smanjenja djelovanja istih na minimum. Porast broja oboljelih utječe na povećanje troškova države, na pad BDP-a.

Nadalje, Slika 3. pokazuje da uvođenjem striktnih mjera zaštite zdravlja, od strane Vlade Republike Hrvatske, utječe na smanjenje broja oboljelih, ali i na produbljivanje recesije koju obilježava strah i panika stanovništva, pad potražnje, potrošnje uslijed smanjenja kupovne moći kućanstava i poduzeća (pad prihoda poduzeća i kućanstva), čime dolazi i do pada proizvodnje, te drugih čimbenika, čime se stvara jedan začarani krug stradavanja gospodarstva.

Slika 3.: Teorijska krivulja pandemije Covid 19 i krivulja recesije

Izvor: Čavrak, V., *Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju*, EFZG working paper series, Vol., No. 03, 2020., str. 5., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (23.04.2021.)

Zbog potrebe brzog i opsežnog fiskalnog odgovora na krizu, sasvim je izvjesno da će javni dug i proračunski deficit porasti značajno iznad uobičajenih razina i postavljenih limita bez početnih inflacijskih pritisaka, ali dug koji će se stvoriti i dalje ostaje dug. Sve navedeno upućuje na očekivanje najgore moguće i do sada neviđene kombinacije, kriza s obilježjem stagflacije i visokog javnog duga (Čavrak, 2020:10).

Ono što je do sada poznato je to, da je zbog krize uzrokovane pandemijom Covid 19 u Hrvatskoj došlo do velikog pada BDP-a (prema procjenama stručnjaka u 2020. godini došlo je do pada od 8,4 %, a u 2021. godini taj bi se iznos do kraja godine mogao i povećati), pada nezaposlenosti, pada proizvodnje za 60 %, posebno u sektoru turizma, o kojemu je hrvatsko gospodarstvo ovisno.

Sve navedeno ukazuje na potrebu za pružanjem mjera u obliku potpora poduzećima i građanima, te mjera za očuvanje radnih mjesta, kao i potrebu za konsolidiranjem

državnog proračuna zbog povećanog deficita, te zbog povećanja javnog duga u BDP-u (Tica i Bačić, 2020:82).

Da bi gospodarstvu bio omogućen rast, posebno kroz djelatnost turizma, potrebno je izvršiti transformacije s naglaskom na mogućnosti suvremene tehnologije, odnosno digitalizacije, koja će omogućiti učinkovitije djelovanje brojnih poduzeća, kao i smanjenje troškova, uz očuvanje zdravlja.

Gospodarski rast nije moguće ostvariti ako ljudi ne rade, odnosno ako poduzeća nisu aktivna i ako ne ostvaruju profit.

Pametnim korištenjem tehnologija, moguće je stvoriti potpuno nove poslovne modele i nove vrijednosti. Tvrtke koje su do sada prihvatile i provele digitalizaciju, ostvarile su znatan rast vrijednosti od povećanja profita i prodaje, do povećanja interne efikasnosti i smanjena operativnih troškova. Jedan od zanimljivih pokazatelja je korištenje Big Data tehnologije u bankarstvu, koje je pozitivno utjecalo na povećanje prodaje i profita za 25% ili integracija kanala u maloprodaji koja je rezultirala 33% većom prodajom (Novosel, 2020).

Digitalizacijom poduzeća mogu ostvariti i rast konkurentnosti, pa je potrebno izvršiti proces provođenja digitalne transformacije, mijenjanjem strategija razvoja poduzeća, te odabirom i educiranjem kadrova s kojima će se upravljati transformacijom. Više o važnosti digitalne transformacije za rast gospodarstva biti će u nastavku.

4.7. Važnost digitalne transformacije za ekonomski rast gospodarstva u suvremenom okruženju

Veliki potencijal rasta, kako za Hrvatsku, tako i za cijelu Europu je digitalizacija, suvremeni pojam nastao razvojem moderne tehnologije, koji je pokretač gospodarske transformacije. Potrebna je svim područjima ljudskog djelovanja, zbog poboljšanja poslovne efikasnosti, odnosno učinkovitog rada, stoga je nužno njeno integriranje u poduzeća koja žele biti ukorak sa promjenama na tržištu, kako bi održala svoju konkurentnost.

Ulaganja u digitalizaciju bit će moguća u okviru četiri sastavnice budućeg fonda, konkretno u digitalnu infrastrukturu, digitalnu transformaciju malih poduzeća, istraživanje u području digitalnih tehnologija te kao potpora socijalnoj ekonomiji, da

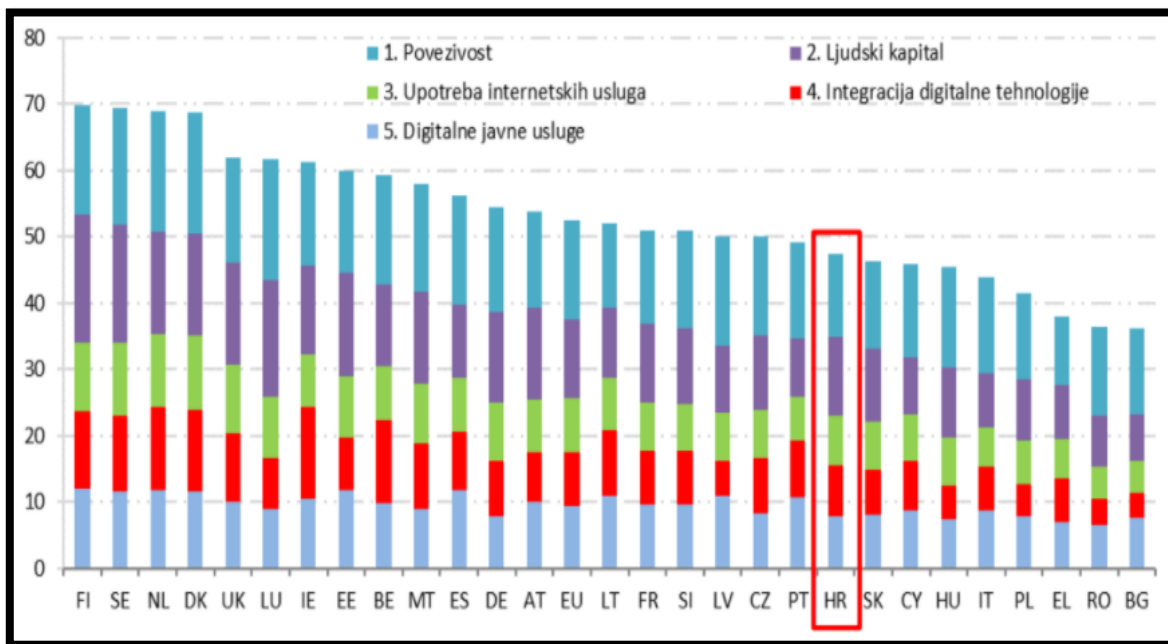
ostvari koristi od digitalne transformacije. Građanima će se putem ovih projekata u državama članicama pružiti pomoć u ovladavanju osnovnim vještinama potrebnima u novom digitalnom svijetu. Također, otvarat će se nova radna mjesta na kojima će raditi stručnjaci iz različitih digitalnih područja (Europska komisija, 2021).

Po pitanju digitalne transformacije u Hrvatskoj, potrebno je puno ulaganja u znanje i vještine, potrebne za rad korištenjem digitalizacije, kao i integrirati digitalnu tehnologiju u poduzeća.

Istraživanjem Europske komisije, putem DESI indeksa (engl. *The Digital Economy and Society Index* – Indeks digitalnog gospodarstva i društva), provedenog u 2019. godini s ciljem analize evolucije digitalne kompetentnosti država članica, Hrvatska je pripadala zemljama koje neuspješno provode digitalizaciju. Od ukupno 29 analiziranih europskih zemalja, Hrvatska je u 2019. godini bila na 21. mjestu prema DESI indeksu. Položaj Hrvatske prema DESI indeksu u 2019. godini prikazan je na Grafikonu 1.

Prema prikazanom Grafikonu 1. vidljivo je da Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI) obuhvaća pokazatelje: povezanost, ljudski kapital, upotreba internetskih usluga, integracija digitalne tehnologije i digitalne javne usluge. Hrvatska je prema navedenom indeksu u 2019. godini, u odnosu na prethodna razdoblja, ostvarila rast u korištenju interneta i digitalnih javnih usluga (iako još uvijek oko 5 % Hrvata uopće ne koristi Internet), posebno u obliku e-trgovine, čitanja vijesti te korištenja mogućnosti društvenih medija. Internetska povezanost i dalje je slaba, te je Hrvatska na dnu ljestvice, u odnosu na ostale zemlje članice Europske unije. Ono što je veoma važno je to, da je Hrvatska ostvarila rast digitalne integracije u zdravstvenom sustavu, u povezivanju bolnica preko bolničkih informacijskih sustava.

Grafikon 1.: Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI) za 2019. godinu – položaj Hrvatske u odnosu na ostale EU zemlje

Izvor: Europska komisija, *Hrvatska; Što je zapravo digitalna transformacija i kakve nas promjene očekuju?*, 2021., dostupno na:

https://ec.europa.eu/croatia/what_is_digital_transformation_changing_hr (23.04.2021.)

Navedeno je veoma pogodno za suvremenu situaciju djelovanja pandemije virusa Covid 19, jer je ostvarena dobra suradnja i evidentiranje bolesnika, kao i mogućnosti naručivanja pacijenata za preglede, te za primanje cjepiva kojima se procjepljuje hrvatsko, kao i svjetsko stanovništvo.

Daljnja digitalna integracija svih javnih dionika mogla bi dovesti i do znatnih poboljšanja u digitalnoj javnoj upravi. Dodatne mjere kojima bi se mobilne usluge e-zdravlja učinile dostupnima svima, bez obzira na zemljopisni položaj, mogle bi potaknuti potražnju za tim uslugama. U okviru Nacionalne razvojne strategije Hrvatske do 2030., kao prioritet se postavlja pitanje digitalnih vještina u sklopu programa „digitalno društvo”, te međusektorskih politika „obrazovanje i razvoj ljudskih resursa”, te „industrijski razvoj i poduzetništvo”. Reformirani kurikulum uveden je u 151 školu u okviru pilot-projekta „e-Škole: Uspostava sustava razvoja digitalno zrelih škola”. Tim su projektom digitalni sadržaj i tehnologije uvedeni u osnovnoškolski i srednjoškolski sustav na nacionalnoj razini (Europska komisija, 2021).

Da bi se nastavio razvoj digitalizacije u Hrvatskoj, potrebno je provesti edukaciju u poduzećima i svim javnim ustanovama, s ciljem stjecanja svih potrebnih vještina za odvijanje uspješnog poslovanja.

Važnost digitalizacije posebno dolazi do izražaja u turizmu, djelatnosti o kojoj je ovisno hrvatsko gospodarstvo. Digitalne inovacije u turizmu omogućuju bez kontaktno (što je pogodno u suvremenim uvjetima Covida 19), uštedu vremena i financijskih sredstava, te brojne druge mogućnosti. Od posebne važnosti je hotelijerima, koji se svakim danom sve više nastoje transformirati u smjeru digitalizacije, te razvijaju brojne aplikacije za odjavu i prijavu gosta, za rezervacije u restoranima, za kupnju i rezervacije karata, i sl.

U Hrvatskoj je za potrebe turizma razvijena inicijativa „Pametni turizam“, putem koje se u destinacije implementiraju digitalna rješenja.

Pametne destinacije podrazumijevaju destinacije koje razvijaju inovativna tehnološka rješenja kako bi povećali kvalitetu života građana i poboljšali iskustvo posjetitelja. Inicijativa Pametni turizam je mreža koju čine renomirane hrvatske engl. *travel tech* tvrtke (7 tvrtki specijalizirane za turizam + 2 partnerske), koje udružene razvijaju inovativna digitalna rješenja s ciljem pametnog i strateškog upravljanja u turizmu (Rihelj, 2020).

Travel tech (engl.) tvrtke se sastoje od udruženih stručnjaka koji pronalaze rješenja za hotelijerstvo i kampove, kao i poduzetnike ponude privatnog smještaja.

Prednosti digitalizacije, prema Mobis.hr (2016) najprije su prepoznali veliki svjetski proizvođači poput Googlea, Microsofta, Apple-a, Amazona te dr., koji su razvili glasovno pretraživanje (engl. *Voice Research*) putem pametnih glasovnih asistenata (Appleov Siri, Microsoftova Cortona, Amazonova Alexa, Google-ova aplikacija „*Hey Google*“, *Google* asistent, *Google Now*, te dr.) na pametnim telefonima koji omogućuju primanje brojnih informacija o destinacijama, te su isto rješenje inovirali i razvili platforme koje su implementirane u hotelijerstvo.

Google je odlučio snažnije ući u sektor hotelijerstva te je ponudio hotelska rješenja putem svoje platforme – Nest Hub. Naime, uz nova Googleova hotelska rješenja, gosti sada mogu koristiti pametni zaslon Nest Hub u svojoj hotelskoj sobi, za direktnu komunikaciju s hotelom ili hotelskim uslugama, puštanje glazbe, naručivanje svježih

ručnika, odjavu i još mnogo toga. Platforma gostima omogućuje pružanje korisnog iskustva u sobi, dok je osoblje oslobođeno za podržavanje gostiju na druge načine. Snažniji ulazak u hotele je naravno posljedica korona virusa tj. potrebe za epidemiološkim mjerama predostrožnosti (Rihelj, 2020).

Glasovnim pristupom platformi, gosti mogu imati brojne mogućnosti za izbjegavanje bez kontaktno, pa je ovakav način digitalizacije veoma pogodan za budući razvoj turizma u Hrvatskoj, ali i u svijetu. U Hrvatskoj je digitalizacija tek u razvoju, pa se smatra da je potreban brži proces njenog implementiranja u poduzeća, da bi se gospodarstvo brže oporavilo od negativnih šokova na koje je utjecala pandemija virusa Covid 19.

5. ZAKLJUČAK

Ekonomija blagostanja pripada jednoj od grana ekonomske teorije, koja se intenzivnije počela analizirati u 20. stoljeću, s ciljem pronalaženja odgovora na pitanja vezana uz ostvarivanje blagostanja ljudi.

Blagostanje ljudi je pojam koji se promatra kroz maksimiziranje dobrobiti, koja se analizira na temelju nacionalnog dohotka i njegove raspodjele u zajednici. Stoga, veličina blagostanja ovisi o veličini dohotka, pa što je veći dohodak, time je veće i blagostanje.

Utemeljitelj ekonomije blagostanja bio je A. C. Pigou, koji je razvio pristup blagostanja, odnosno dobrobiti koja se temelji na zadovoljstvu pojedinaca. Osim Pigoua, blagostanjem su se bavili klasični utilitaristi Bentham i Mill, koji korisnost tumače kao sreću i zadovoljstvo, zatim Adam Smith i Vilfredo Pareto, te drugi utjecajni ekonomisti.

Općenito, sa ekonomskog aspekta dobrobit, zadovoljstvo i blagostanje društva znače bogatstvo u pogledu ekonomskog ili gospodarskog rasta, pri čemu se fokus stavlja na pravilnu raspodjelu resursa, odnosno dohotka, s ciljem rješavanja problema siromaštva.

Rast dohotka je veoma važan za postizanje ravnomjernog ekonomskog, socijalnog i političkog razvoja. Zemlje koje ostvaruju rast u dužem vremenskom razdoblju mogu značajno smanjiti razinu siromaštva, ojačati svoju demokratsku i političku stabilnost, poboljšati kvalitetu svog prirodnog okoliša, te umanjiti učestalost kriminala i nasilja.

Ekonomska teorija države temelji se na logici javnih dobara, pa se teorija javnih dobara može promatrati kao jedan od pristupa kojima se može objasniti funkcioniranje države.

Nedvojbeno je da su javne financije područje ekonomske znanosti koje je najbliže političkoj znanosti, te je pojam javnih dobara razvijen upravo unutar javnih financija.

Unutar analitičkog okvira teorije javnog izbora razmatraju se javna dobra, a rezultat razmatranja nalazi se u javnim financijama i ekonomiji blagostanja.

Ekonomski ili gospodarski rast je pojam koji se često poistovjećuje sa pojmom ekonomskog blagostanja, jer se bavi pitanjima koja tumače stupanj zadovoljavanja potreba društva, sreće, životnog standarda i kvalitete življenja.

Zemlje koje žele biti uspješne u pretvaranju bogatstva u blagostanje trebaju posebno biti fokusirane na rast zaposlenosti i povećanje razine obrazovanja. Osim navedenog, bitno je da država ima razvijenu infrastrukturu, da je politički stabilna zemlja, da brine o zaštiti okoliša, te da ima nisku stopu kriminaliteta, terorizma i korupcije.

Veliki globalni problem, u pogledu ostvarenja blagostanja, je sve veći jaz između bogatih i siromašnih.

Ciljevi velikih svjetskih grupacija poput MMF-a i Svjetske banke usmjereni su, osim na smanjenje klimatskih promjena, i na obnovljive izvore energije (vjetar, sunce, valovi, biomasa), i na smanjenje siromaštva, te na promicanje prosperiteta.

Usprkos brojnim naporima da se u 21. stoljeću uklone nejednakosti u zemljama, pri čemu se prvenstveno misli na siromaštvo, razlike su svakim danom sve veće i dublje. Siromašni ljudi pate od neuhranjenosti, lošeg su zdravlja, nepismeni su, žive u ekološki zagađenim područjima, nemaju političke moći, dohodak im je jako nizak, te nemaju dovoljno niti za preživljavanje.

Faktore ekonomskog rasta je najjednostavnije protumačiti kroz modele ekonomskog rasta. Postoji velik broj varijabli koje utječu na ekonomski rast, stoga se kroz povijest razvijaju brojni modeli ekonomskog rasta od kojih se ističe Harrod – Domarov model, Solowljev i Hicksov model, Marxov model te dr.

Hrvatska je kao i mnoge tranzicijske zemlje u 20. stoljeću prošla trnovit put s ciljem poboljšanja svog gospodarskog položaja početkom 21. stoljeća, koje je bilo veoma značajno, posebno u pogledu pristupanja Europskoj uniji, što je izazvalo potrebu za brojnim promjenama.

Pregovaranje o ulasku u EU za Hrvatsku značio je sasvim nove prilike za razvoj gospodarstva a ulaskom hrvatskih tvrtki na zajedničko tržište značilo je veću konkurentnost.

Novе mogućnosti usmjerenja razvoja u Hrvatskoj otvarali su se kroz EU fondove, koji su joj nakon pristupanja bili na raspolaganju za promet, okoliš, energetiku, regionalni razvoj i razvoj ljudskih resursa. Posebno se ističe pristup kohezijskom fondu, namijenjenog državama članicama čija je vrijednost bruto nacionalnog proizvoda po stanovniku manja od 90% prosjeka EU-a, kako bi se smanjile gospodarske i socijalne razlike te promicao održivi razvoj.

Hrvatsko gospodarstvo se za rast blagostanja i konkurentnosti trebalo transformirati, pa se najprije posegnulo za usmjeravanjem poduzetnika na domaću potražnju, regulacijom tržišta prepuštenoj nevidljivoj ruci, što je dovelo do asimetričnih informacija i većih nejednakosti u društvu. Za rast gospodarstva trebalo je ojačati konkurentnost, te na takav način i blagostanje u državi.

Odrednice konkurentnosti su veoma važne i u pogledu rasta blagostanja, pa upravo iz navedenog proizlazi međuovisnost konkurentnosti i blagostanja.

Smatra se da je pojavom globalizacije, upravo kako tvrdi i suvremeni ekonomist Thomas Piketty, došlo do tehnoloških promjena, osiromašenja, razaranja čovjekova okoliša i zdravlja te gospodarstava, pa ukoliko se u kapitalističkom društvu ne naprave izmjene, čovjeku, kako u Hrvatskoj, tako i globalno, prijete loša budućnost.

Hrvatska danas, kao i prije ulaska u EU pripada slabije razvijenim regijama Europe, odnosno, pripada zemljama s relativno niskom razinom blagostanja. Kako bi unaprijedila odnos ekonomskog rasta i blagostanja, potrebno je unaprijediti vladavinu prava, koja čini temelj održivog ekonomskog rasta. Nije dovoljno ulagati samo u neka područja, poput zdravstva i obrazovanja, koja čine jedne od ključnih stupove razvoja.

Ekonomski rast Hrvatske zahtjeva brojna ulaganja, posebno u poslovnu, tehnološku i obrazovnu infrastrukturu. Faktori ekonomskog rasta Hrvatske trebale bi biti inovacije (posebno tehnološke, u smjeru razvoja digitalizacije), u svim segmentima ljudskog djelovanja. Hrvatska ima problem javne nabave naprednih tehnoloških proizvoda, kao i nisku dostupnost stručnih i visokoobrazovanih djelatnika, poput inženjera i znanstvenika, kao i nisku suradnju sveučilišta i industrije iz područja istraživanja i razvoja.

S inovacijama je povezano i znanje, stoga je potrebno usmjeriti pažnju na edukacije i obrazovanje. U Hrvatskoj je zbog krize iz 2008. godine zabilježen oporavak gospodarstva tek u 2014. godini, koji teče do 2019. godine, a zatim se Hrvatska u 2020. godini vraća na gore stanje nego kakvim je bila zahvaćena u prethodnoj ekonomskoj krizi 2008. godine, zbog pojave globalne pandemije virusa Covid 19.

Hrvatska je bogata prirodnim i kulturnim resursima, odnosno, ima dobre temelje da ostvari ekonomski rast u dugom roku. Međutim, nakon dugog razdoblja donošenja loših političkih odluka koje su taj rast usporile i današnjom situacijom u gospodarstvu

gdje nam turizam kao jedna od gospodarskih grana čini 20% ukupnog BDP-a, vrijeme je da se sagledaju sve greške iz prošlosti i da se okrene prema održivosti. Potrebno je ponovno industrijalizirati gospodarstvo Hrvatske na način da se poveća udio poljoprivrede, prehrane, građevinarstva i financija u BDP-u.

Upravo, pandemija virusa Covid 19 je ukazala koliko je hrvatsko gospodarstvo ovisno o turizmu. Naglim smanjenjem turističkih kretanja u 2020. godini, došlo je i do smanjenja BDP-a od 8,4%.

Da bi gospodarstvu bio omogućen rast, posebno kroz djelatnost turizma, potrebno je izvršiti transformacije s naglaskom na mogućnosti suvremene tehnologije, odnosno digitalizacije, koja će omogućiti učinkovitije djelovanje brojnih poduzeća, kao i smanjenje troškova, uz očuvanje zdravlja.

U Hrvatskoj je digitalizacija tek u razvoju, pa se smatra da je potreban brži proces njenog implementiranja u poduzeća, da bi se gospodarstvo brže oporavilo od negativnih šokova na koje je utjecala pandemija virusa Covid 19.

Nadalje, za ekonomski rast potrebno je povećati razinu zaposlenosti, ulagati u tehnološke inovacije, u znanje i edukaciju ljudskih kadrova, a ponajviše u vladavinu prava u smislu pravosudnih reformi, digitalizacije javnog sektora i pravosuđa.

Hrvatska je zemlja koja bilježi nisku stopu broja zaraženih virusom Covid 19, u odnosu na ostale EU zemlje pa bi svoju promociju trebala iskoristiti u smjeru sigurne zemlje, pogodne za turizam i izravna inozemna ulaganja.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Babić, M., *Makroekonomski modeli*, Narodne novine, Zagreb, 1988.
2. Benić, Đ., *Mikroekonomija – menadžerski pristup*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
3. Blanchard, O., *Makroekonomija*, Mate, Zagreb, 2011.
4. Jurković, P., *Javne financije*, Masmedia, Zagreb, 2002.
5. Olson, M., *Logika kolektivnog djelovanja*, Politička misao, Fakultet političkih znanosti sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2009.
6. Piketty, T., *Kapital u 21. stoljeću*, Profil, Zagreb, 2014.
7. Perkov, D., *Konkurentnost hrvatskog gospodarstva-problemi i rješenja*, Studija slučaja 15. u knjizi: Horvat, Đ., Perkov, D., Trojak, N. "Strategijsko upravljanje i konkurentnost u novoj ekonomiji". 2. i dop. izdanje. Zagreb: Effectus, 2017
8. Petak, Z., *Javna dobra i političko odlučivanje*, Hrvatska politologija, Fakultet političkih znanosti sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001.
9. Puljiz, V., Ravlić, S., Visković, V., *Hrvatska u EU: kako dalje?*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb, 2012.
10. Sharma, S., Tomić, D., *Ekonomika politika i makroekonomski management*, Mikrorad, Zagreb 2012
11. Sharma, S., Tomić, D., *Mikroekonomska analiza tržišne moći i strateškog ponašanja poduzeća*, Mikrorad, Zagreb, 2011
12. Todaro, M. P., Smith, S., C., *Ekonomski razvoj*, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2006.
13. Obadić, A., Tica, J. (ur.), *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2016.

Članci:

1. Altaras - Penda, I., *Pikettyjevo fiskalno rješenje za društvenu nejednakost – od statističke analize do ideologije*, Politička misao, Vol. 52, No. 3, 2015., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
2. Bartoluci, M., Ferjanić - Hodak, D., *Aktualna obilježja zaposlenih u turizmu u RH*, Turizmoteka, 2017., dostupno na:

- <https://www.turizmoteka.hr/ekstra/predstavljamo/aktualna-obiljezja-zaposlenih-u-turizmu-u-rh/> (20.04.2021.)
3. Babić, M., *Darivanje, preraspodjela i blagostanje*, *Obnovljeni Život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 60 No. 3, 2005., (339-351.), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (19.04.2021.)
 4. Cini, V., Borozan, Đ., Ferenčak, I. (ur.), *Konkurentnost, ekonomski rast i blagostanje; Zbornik radova*, Peta interfakultetska znanstvena konferencija, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, 2014., dostupno na: http://www.efos.unios.hr/konkurentnost-ekonomski-rast-i-blagostanje/wp-content/uploads/sites/378/2014/10/Zbornik_IFK_2014_konacni.pdf (19.04.2021.)
 5. Čavrak, V., *Makroekonomija krize COVID19 i kako pristupiti njenom rješavanju*, EFZG working paper series, Vol. , No. 03, 2020., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (23.04.2021.)
 6. Damjanović, D., *Lobiranje ili legalizirana korupcija?*, IUS INFO, 2012., dostupno na: <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=12283> (20.04.2021.)
 7. Durand, M., Giorno, C., *Indicators of International Competitiveness: Conceptual Aspects and Evaluation*, OECD/HOME, dostupno na: <http://www.oecd.org/eco/outlook/33841783.pdf> (19.04.2021.)
 8. Europska komisija, *Hrvatska; Što je zapravo digitalna transformacija i kakve nas promjene očekuju?*, 2021., dostupno na: https://ec.europa.eu/croatia/what_is_digital_transformation_changing_hr (23.04.2021.)
 9. Grdešić, M., *Piketty, ekonomija i sociologija: Znanstvena i politička agenda o nejednakosti*, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, Vol. 12, No. 1, 2015., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
 10. Kalebić, N., *Hrvatskom turizmu potrebne greenfield investicije*, HRT, 2017., dostupno na: <https://radio.hrt.hr/radio-pula/clanak/hrvatskom-turizmu-potrebne-greenfield-investicije/141667/> (23.04.2021.)
 11. Kordej-De Villa, Ž., *Ekonomski rast i održivi razvitak*, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Broj 73/1999., (321.-341.), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (21.04.2021.)

12. Kucukaksoy, I., *Adam Smith's conceptual contributions to international economics: Based on the Wealth of Nations*, January 2011, *Business and Economic Horizons* 4(1), (str. 108.-119.), dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/49611576_Adam_Smith's_conceptual_contributions_to_international_economics_Based_on_the_Wealth_of_Nations (23.04.2021.)
13. Kesner - Škreb, M., *Regionalna politika Europske unije*, *Financijska teorija i praksa*, 2009., 33 (1), 103-105, dostupno na: <http://www.ijf.hr/pojmovnik/PDF/1-09.pdf> (20.04.2021.)
14. Kotarski, K., *Thomas Piketty, Kapital u 21. stoljeću*, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, Vol. 11, No. 1, 2014., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
15. Loayza, N., Soto, R., *The Sources of Economic Growth: An Overview*, January 2002, Project: Economic Growth and Institutions, Chile, Central Bank of Chile, (str. 1.-39.), dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/237431645_The_Sources_of_Economic_Growth_An_Overview (19.04.2021.)
16. Lider Media, *Hrvatska 40. na svijetu po sposobnosti pretvaranja bogatstva u blagostanje*, 2018., dostupno na: <https://lider.media/aktualno/hrvatska-40-na-svijetu-po-sposobnosti-pretvaranja-bogatstva-u-blagostanje-29049> (21.04.2021.)
17. Leković, V., *Globalizacija svjetske privrede – ključni faktori i nositelji*, *Ekonomski horizonti*, 1999., I., (1.-2.), dostupno na: http://www.horizonti.ekfak.kg.ac.rs/sites/default/files/casopis/1999/10_Vlastimir_Lekovic.pdf (20.04.2021.)
18. Ljubo, J., *Hrvatska stagnira u Europskoj uniji*, *Ekonomski pregled*, Vol. 70, No. 6, 2019., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
19. Mervar, A., *Pregled modela i metoda istraživanja gospodarskog rasta*, *Privredna kretanja i ekonomska politika*, Vol. 9, No. 73, 1999., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (19.04.2021.)
20. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, *Rezultati istraživanja „Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Ljeto 2017.“: Hrvatska sve više prepoznatljiva kao destinacija raznolike ponude*, 2018., dostupno na: <https://mint.gov.hr/vijesti/rezultati-istrazivanja-stavovi-i-potrosnja-turista-u->

- [hrvatskoj-tomas-ljeto-2017-hrvatska-sve-vise-prepoznatljiva-kao-destinacija-raznolike-ponude/11782](#) (21.04.2021.)
21. Mobis.hr, *Kako upravljati pametnim telefonom uz pomoć glasa?*, 2016., dostupno na: <https://www.mobis.hr/blog/savjeti/glasovno-upravljanje-telefonom-30/> (23.04.2021.)
22. Novosel Vučković, S., *Digitalizacija cjelokupnog gospodarstva – najvažnija reforma koju još nismo proveli*, Poslovni.hr, 2020., dostupno na: <https://www.poslovni.hr/poduzetnik/digitalizacija-cjelokupnog-gospodarstva-najvaznija-reforma-koju-jos-nismo-proveli-361824> (23.04.2021.)
23. Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Napokon napredak – Hrvatska skočila za 5 mjesta na ljestvici konkurentnosti*, 2019., dostupno na: <http://konkurentnost.hr/napokon-napredak-hrvatska-skocila-za-5-mjesta-na-ljestvici-konkurentnosti/> (19.04.2021.)
24. Nacionalno vijeće za konkurentnost, *Hrvatska i dalje stagnira na ljestvici konkurentnosti*, Zagreb, 2015., dostupno na: <http://www.konkurentnost.hr/Default.aspx?art=443&sec=2> (19.04.2021.)
25. O'Shea, E., Kennelly, B., *Caring and Theories of Welfare Economics*, January 1995, Working Paper No.7, November 1995, Department of Economics, University College Galway, Irelan, (str. 1.-22.), dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/46460180_Caring_and_Theories_of_Welfare_Economics (19.04.2021.)
26. Puškarić, M., *Liberalna gospodarska teorija Adama Smitha*, Politička misao, Vol. 31, No. 3, 1994., (str. 82.-91.), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (23.04.2021.)
27. Porter, M. E., *What is competitiveness*, *Notes on Globalization and Strategy*, Year 1, No 1, January-April, 2005., dostupno na: <https://insight.iese.edu/doc.aspx?id=00438&ar=7&idioma=2> (20.04.2021.)
28. Rihelj, G., *Osnovana inicijativa Pametni turizam koja promovira razvoj i implemetaciju digitalnih inovativnih rješenja unutar destinacija*, Hr.turizam, 2020., dostupno na: <https://hrturizam.hr/osnovana-inicijativa-pametni-turizam-koja-promovira-razvoj-i-implemetaciju-digitalnih-inovativnih-rjesenja-unutar-destinacija/> (23.04.2021.)

29. Rihelj, G., *Google preko Nest Hub-a i asistenta snažnije ulazi u hotele*, hr.turizam, 2020., dostupno na: <https://hrturizam.hr/google-nest-hub-asistent-hotel/> (23.04.2021.)
30. Stiglitz, J. E., *Zaposlenost, socijalna pravda i društveno blagostanje*, Revija za socijalnu politiku, Vol. 10, No. 2, 2003., (str. 217-233), dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
31. Škare, M., *Ljudski kapital kao izvor rasta – mit ili stvarnost*, Ekonomski pregled, Vol. 52 No. 1-2, (189-205.), 2001., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (20.04.2021.)
32. Škuflić, L., Kovačević, B., Sentigar, K., *Uloga fiskalne politike u jačanju konkurentnosti hrvatskog gospodarstva*, Tranzicija, Vol. 13, No. 28, 2011., dostupno na: www.hrcak.srce.hr (23.04.2021.)
33. Šimundić, B., Kuliš, Z., *Turizam i gospodarski rast u mediteranskim zemljama, dinamička panel analiza*, De Gruyter Open, 2016., dostupno na: <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/aet.2016.2.issue-1/aet-2016-0005/aet-2016-0005.pdf> (21.04.2021.)
34. Tica, J., Bačić, K. (ur.), *28. tradicionalno savjetovanje, Ekonomska politika Hrvatske u 2021., Hrvatska poslije pandemije*, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, 2020., dostupno na: http://www.hde.hr/ekonomskapolitikahrvatske/publikacija/Ekonomska_politika_hrvatske_u_2021.pdf (19.04.2021.)
35. Vidaković, N., *Ekonomski rast*, Moja banka, dostupno na: https://www.neven-vidakovic.com/pdf/mojabanka/ekonomski_rast.pdf (21.04.2021.)
36. Vragolović, A., *Istraživanje o nejednakosti plaća u RH; Sindikat Znanosti predstavio preliminarne rezultate*, Radnički portal, 2020., dostupno na: <https://www.radnicki.org/istrazivanje-o-nejednakosti-placa-u-rh/> (21.04.2021.)
37. Vurnek, D., Hodak, Z., Bengez, A., *Konkurentnost gospodarstva Republike Hrvatske*, Obrazovanje za poduzetništvo, Zagreb, 2019., dostupno na: file:///C:/Users/Kirac/AppData/Local/Temp/79_93.pdf (08.09.2021.)
38. World Bank, *Poverty Home; Overview*, 2021., dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> (21.04.2021.)

Programi:

1. Vlada RH, *Nacionalni program reformi 2017.*, Zagreb, 2017., dostupno na: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-national-reform-programme-croatia-hr.pdf> (21.04.2021.)
2. Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalni program reformi 2020.*, Zagreb, 2020., dostupno na: <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2020/Travanj/227%20sjednica%20VRH/Novi%20direktorij/227%20-%201.pdf> (23.04.2021.)

Izvješća:

1. Centar za javne politike i ekonomske analize, *Svjetsko izvješće o konkurentnosti i izazovi Hrvatske*, Wordpress, 2011., dostupno na: <https://ceahrvatska.wordpress.com/2011/02/06/svjetsko-izvjesce-o-konkurentnosti/> (23.04.2021.)
2. Mudrinić, I., *Izvješće o globalnoj konkurentnosti 2014. - 2015.: Pozicija Hrvatske*, Svjetski gospodarski forum, Nacionalno vijeće za konkurentnost, Zagreb, 2014., dostupno na: http://www.efos.unios.hr/poduzetnistvo/wp-content/uploads/sites/206/2014/10/Izvjescje-o-globalnoj-konkurentnosti_2014.pdf (19.04.2021.)
3. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj, *OECD Capital Market Review of Croatia 2021*, OECD 2021., dostupno na: [OECD-Capital-Market-Review-Croatia-2021.pdf](https://www.oecd.org/dataoecd/12/51/51422222.pdf) (02.09.2021.)

Strategije:

1. Europska komisija, Europa 2020., *Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast*, Bruxelles, 2010., dostupno na: <https://strukturfondovi.hr/wp-content/uploads/2017/03/Strategija-EUROPA-2020.-hr.pdf> (23.04.2021.)

Internetski izvori:

1. Europska komisija, Kohezijski fond, 2021., dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/cohesion-fund/ (23.04.2021.)

2. Europska komisija, Je li moja regija obuhvaćena nekim ciljem?, 2021., dostupno na: https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/policy/how/is-my-region-covered/ (20.04.2021.)
3. Europski fondovi, Cosme, 2021., dostupno na: <http://europski-fondovi.eu/program/cosme> (23.04.2021.)
4. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, *Hrvatska i Europska unija*, 2021., dostupno na: <http://www.mvep.hr/hr/hrvatska-i-europska-unija/pregovori/> (20.04.2021.)
5. OECD, *Glosary of statistical terms*, 2011., dostupno na: <http://stats.oecd.org/glossary/download.as> (19.04.2021.)
6. Politika, *Lobiranje*, 2009., dostupno na: <http://politika.com/lobiranje> (23.04.2021.)
7. Statistika, Hrvatski zavod za zapošljavanje, *Registrirana nezaposlenost: Prostorna jedinica - županija, Godina – Mjesec*, 2021., dostupno na: <https://statistika.hzz.hr/statistika.aspx?tipLzvjestaja=1> (20.04.2021.)

POPIS SLIKA

Slika 1: Potražnja za javnim dobrom u uvjetima djelomične ravnoteže.....	7
Slika 2.: Globalni indeks konkurentnosti - 12 stupova konkurentnosti.....	31
Slika 3.: Teorijska krivulja pandemije Covid 19 i krivulja recesije.....	52

POPIS TABLICA

Tablica 1.: Konkurentnost Hrvatske u odnosu na referentne zemlje, 2018.-2019.....	33
Tablica 2.: Mjere aktivne politike zapošljavanja u 2019. godini.....	37

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1.: Indeks digitalnog gospodarstva i društva (DESI) za 2019. godinu – položaj Hrvatske u odnosu na ostale EU zemlje.....	55
---	----

SAŽETAK

U radu je obrađena tema definiranja ekonomije blagostanja sa posebnim osvrtom na razvoj Hrvatske u 21. stoljeću. Definira se ekonomija blagostanja, i teorijska stajališta ekonomista koji su se kroz prošlost bavili teorijom blagostanja, poput A. C. Pigoua, Adama Smitha, te Vilfreda Pareta. Zatim je bilo riječi o teoriji ponude i potražnje za javnim dobrima, te o interesnim skupinama i njihovom utjecaju na ekonomiju blagostanja. U radu se objašnjava blagostanje kao bogatstvo potrebno za uspješan ekonomski rast, definiraju se faktori ekonomskog rasta, ekonomska nejednakost, te modeli ekonomskog rasta. U fokusu rada je bilo prikazivanje blagostanja u Hrvatskoj i njenog razvoja u 21. stoljeću, pri čemu se objašnjavala ekonomska razvijenost Hrvatske, povezanost blagostanja i konkurentnosti, faktori ekonomskog rasta Hrvatske, ekonomske nejednakosti u Hrvatskoj prema stajalištima Thomasa Piketty-a, ekonomske nejednakosti u turizmu - djelatnosti o kojoj je hrvatsko gospodarstvo ovisno, utjecaj pandemije virusa Covida 19 na ekonomiju blagostanja u Hrvatskoj, te važnost digitalne transformacije za ekonomski rast gospodarstva u suvremenom okruženju.

Ključne riječi: ekonomija blagostanja, teorije blagostanja, interesne skupine, ekonomski rast, faktori i modeli ekonomskog rasta, izvori ekonomskog rasta Hrvatske, ekonomska nejednakost, ekonomska nejednakost u turizmu, pandemija Covid 19, digitalna transformacija Hrvatske

ABSTRACT

The paper deals with the topic of defining the welfare economy with special reference to the development of Croatia in the 21st century. It defines welfare economics, and the theoretical views of economists who have dealt with welfare theory through out the past, such as A. C. Pigou, Adam Smith and Wilfred Paret. Then there was the theory of supply and demand for public goods, and interest groups and their impact on the welfare economy. The paper explains welfare as a wealth necessary for successful economic growth, defines the factors of economic growth, economic inequality, and

models of economic growth. The paper focused on the presentation of prosperity in Croatia and its development in the 21st century, explaining the economic development of Croatia, the relationship between prosperity and competitiveness, factors of economic growth in Croatia, economic inequality in Croatia according to Thomas Pikety, economic inequality in tourism - the activity on which the Croatian economy depends, the impact of the Covid 19 pandemic on the welfare economy in Croatia, and the importance of digital transformation for the economic growth of the economy in the modern environment.

Keywords: welfare economy, welfare theories, interest groups, economic growth, factors and models of economic growth, sources of Croatian economic growth, economic inequality, economic inequality in tourism, Covid pandemic 19, digital transformation of Croatia